

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

***Аналітичний вісник
у сфері освіти й науки***

**Випуск ІХ
2019**

Довідковий бюлетень

АНАЛІТИЧНИЙ ВІСНИК У СФЕРІ ОСВІТИ Й НАУКИ

Довідковий бюлетень

Випуск ІХ, 2019 р.

*Рекомендовано вченою радою
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
(протокол № 9 від 30.05.2019 р.)*

До 20-річчя

*Державної науково-педагогічної бібліотеки
України імені В. О. Сухомлинського*

Засновник

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ЗМІСТ

Заснований у 2015 р.
Видається двічі на рік

Головний редактор

Л. Д. Березівська,
д-р пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України,
директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

НАЦІОНАЛЬНА ОСВІТА: ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

Годецька Т. І.

Практичний аспект реалізації концепції Нової української школи (*аналітичний огляд*).....3

Редакційна колегія:

О. В. Воскобойнікова-Гузєва, д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співробітник, завідувач кафедри бібліотекознавства та інформології Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка,

С. В. Лапаєнко, канд. пед. наук, ст. наук. співробітник, вчений секретар ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,

А. В. Селецький, канд. іст. наук, ст. наук. співробітник, завідувач відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (*відповідальний за випуск*),

Л. І. Самчук, завідувач відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Вербова В. В.

Неформальна освіта як важливий елемент безперервної освіти (*рекомендаційний бібліографічний список*).....26

ПЕДАГОГІКА

Самчук Л. І., Мойсеюк Ю. М.

Гейміфікація в системі сучасних технологій навчання (*рекомендаційний бібліографічний список*).....41

Адреса редакції:

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
вул. М. Берлинського, 9, Київ, 04060, Україна
тел. (044)467-22-14, тел./факс (044)239-11-03.
E-mail: dnpb@i.ua; <http://dnpb.gov.ua/ua/>

©Державна науково-педагогічна бібліотека
України імені В. О. Сухомлинського, 2018

НАЦІОНАЛЬНА ОСВІТА: ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

(аналітичний огляд)

Упорядник:

Годецька Т. І. науковий співробітник
відділу наукової реферативної та
аналітичної інформації у сфері освіти
ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського

На думку міністра освіти Л. Гриневич, освіта залишається чи не єдиною сферою в Україні, що застрягла у радянському минулому з його методами формування особистості, фабричним принципом «всі мають бути однаковими» та знаннєвим підходом – коли на дітей висипають тонну інформації, змушують її завчити, але не пояснюють, як цим користуватись та навіщо воно потрібно [17]. «Нам зараз потрібна Нова українська школа. Школа, яка буде готувати громадян незалежної Європейської країни. Нову українську школу ми маємо зробити через новий зміст освіти, який дає навички компетентності XXI століття» [12].

Саме тому в Концепції «Нова українська школа» [16] актуалізовано:

- новий зміст, орієнтований на формування ключових компетентностей для життя;
- педагогіка партнерства, що ґрунтується на взаємоповазі між усіма учасниками освітнього процесу;
- орієнтація на неповторність особистості й індивідуальний підхід до задоволення потреб кожного учня;
- умотивований учитель, який має необхідні кваліфікації та стимули, щоби стати лідером змін.

У концептуальних засадах реформування середньої школи України зазначено ключові компетентності для нової української школи, зокрема:

- спілкування державною (і рідною в разі відмінності) мовами;
- інформаційно-цифрова компетентність;
- уміння вчитися впродовж життя;
- соціальна та громадянська компетентності;
- ініціативність і підприємливість;
- обізнаність та самовираження у сфері культури;
- екологічна грамотність і здорове життя.

У законі України «Про освіту» наголошено: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [19].

В ньому визначено, що освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

Безумовно, в усіх бажаних змінах освітнього процесу, які визначені Концепцією НУШ, навчального закладу Нової української школи є особистість учителя і його готовність сприймати нове та діяти по-новому. Більше того, у Концепції «Нова українська школа» зазначається, що вчитель має бути умотивованим, щоб стати лідером змін.

Аналітичний огляд, який пропонується, присвячено підготовці вчителя, зокрема його готовності впроваджувати закон України «Про освіту» [19] та Концепцію НУШ.

I. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

Аналізу проблем науково-методичної роботи вчителя й обґрунтування перспективних тенденцій її розвитку за умов модернізації освіти присвячено дослідження І. Упатової [23]. Автор на основі порівняння різних визначень стверджує, що сучасна науково-методична робота – це не «натаскування» вчителя за певним рецептом, а руйнування в нього стереотипу, формування творчого підходу до роботи, активізація його повсякденної діяльності. Акцентовано увагу на тому, що науково-методична робота як цілісна динамічна система складається з двох взаємопов'язаних підструктур – навчально-методичної й науково-дослідницької. На думку науковця, причин неефективності організації науково-методичної роботи кілька: формалізм, брак матеріального заохочення і основне це те, що немає належної організації, практичної допомоги, знань і можливостей людей, їхнього творчого і професійного потенціалу. У процесі педагогічної діяльності, наголошує автор, важливо володіти основами наукової організації праці. Однією з головних проблем учителів є нехтування досягненнями педагогічної науки. Не можна не враховувати того факту, що педагогіка як наука розвивається, оновлюється кожні 15–20 років. І як зазначав В. Сухомлинський, не можна жити багажем, набутим на студентській лаві, курс педагогіки потрібно повторювати після 2–3 років педагогічної діяльності [23].

Відповідно до зазначених рекомендацій щодо сучасної професійної підготовки вчителів за умов модернізації освіти, на думку науковця, можна окреслити низку завдань методичних служб. Серед пріоритетних завдань є такі:

- створення умов для особистісно орієнтованої системи неперервної освіти, метою якої є надання педагогам широких можливостей для оновлення, поглиблення, удосконалення професійної компетентності;
- забезпечення співпраці педагогів і вчених для задоволення потреб у наукових знаннях, дослідницькій діяльності, створення системи науково-методичного супроводу педагогічних інновацій;
- організація взаємодії між усіма ланками методичної роботи;
- створення системи інформаційної підтримки, включаючи ресурси Інтернет, забезпечення реклами педагогічних ініціатив, новацій, перспективного досвіду й реальних досягнень педагогів. У статті наголошено, що методична робота в навчальних закладах дає можливість розв'язувати проблеми стосовно конкретної особистості вчителя, його професійного вдосконалення, сприяє утвердженню педагогічних цінностей, важливих як для педагогічного колективу школи, так і для педагогічної спільноти в цілому [23].

У статті «Проблема методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах оновлення освіти» [24] доктором педагогічних наук І. Упатовою акцентується увага на аналізі вимог щодо впровадження концепції «Нова українська школа» та дослідженні проблеми методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах оновлення освіти. У дослідженні автор застосовувала такі методи дослідження, як аналіз, анкетування, бесіди, математична статистика, синтез, узагальнення. Сформульовано висновок щодо результатів дослідження, на основі яких уточнено коло завдань, напрямів і проблем в організації методичної підготовки майбутніх учителів, встановлено необхідні зміни в її організації. Фахівець також зазначає, що практичне значення дослідження полягає в тому, що у зв'язку з реформуванням загальної середньої освіти виокремлено напрями методичної підготовки, які лежать в основі формування вчителя сучасної школи. Крім цього науковець вважає, що розв'язання проблеми методичної підготовки майбутніх учителів має базуватися на нових підходах до реформування загальної середньої освіти, а подальше дослідження планується в напрямі організації їх науково-методичної діяльності [24].

У статті «Формування методичної майстерності майбутніх учителів початкової школи» [25] І. Упатовою порушено проблему формування методичної майстерності у майбутніх учителів початкової школи через впровадження авторського спецкурсу, розкрито логіку його розроблення, аспект проектування, виокремлено складові методичної майстерності вчителя, наголошено на їх значенні в процесі професійної підготовки. Автор дійшла висновку, що впровадження спецкурсу «Методична майстерність учителя» в освітній процес закладу вищої освіти – не лише спроба оновити зміст педагогічної освіти, а й засіб методичної підготовки майбутніх педагогів, виховання сучасного й конкурентноспроможного фахівця з належним рівнем методичної підготовки як важливого чинника успішної педагогічної діяльності вчителя [25].

Завданням дослідження І. Упатової «Науково-методична діяльність майбутніх учителів початкової школи» [22] є розкриття змісту та умови

успішного здійснення науково-методичної діяльності майбутніх учителів, Зроблено акцент на можливостях щодо здійснення самостійної науково-методичної діяльності, запропоновано елементи системи науково-методичної роботи студентів у педагогічному закладі вищої освіти, визначено особливості організації та здійснення самоконтролю й взаємоконтролю не тільки під час аудиторного навчання та виконання самостійної роботи, а й у процесі проходження студентами навчальної педагогічної практики. Застосування самостійної науково-методичної діяльності в навчанні є засобом прискореного становлення фахівця. Навчання майбутніх учителів через педагогічне дослідження забезпечує набуття досвіду дослідної роботи, об'єднання розвитку інтелектуальних здібностей, дослідницьких умінь і творчого потенціалу, що сприяє формуванню активної, компетентної, творчої особистості [22].

Учителі проектних початкових класів, за свідченням автора, навчають своїх вихованців працювати в групах, парах, адже групові форми навчання дають змогу диференціювати та індивідуалізувати процес навчання, формують внутрішню мотивацію до активного сприйняття, засвоєння та передавання інформації, сприяють формуванню комунікативних якостей учнів, активізують розумову діяльність учнів, яка втілюється в креативних рішеннях поставлених завдань тощо. Зазначено, що вчителі на кожному уроці широко використовують дидактичний матеріал (пам'ятки, тести, сюжетні малюнки), роздатковий матеріал, ІКТ та мультимедійний супровід, якими їх повністю забезпечують автори науково-педагогічного проекту «Інтелект України». Наголошено, що згідно з ідеєю проекту на кожному уроці в проектних початкових класах застосовують інформаційно-комунікаційні технології та мультимедійне забезпечення. Автором сформульовано висновок, що головним для реалізації науково-методичної підготовки майбутніх педагогів є, перш за все, самостійна робота студента та вдосконалення методології викладання, яка відповідає завданням професійно-творчого розвитку фахівця, формування сучасного вчителя з науковим типом мислення [22].

II. ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ.

ОБІЗНАНІСТЬ ТА САМОВИРАЖЕННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

Ці компетентності передбачають: усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя; глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших; здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва.

У статті Т. Шаповалової «Проблеми реалізації здоров'язбережувальної компетентності вчителів початкової школи у відповідності до нового стандарту» [27] розглянуто проблеми реалізації здоров'язбережувальної компетентності вчителів початкової школи у сучасних умовах створення нової школи відповідно до Державного стандарту початкової освіти.

Автор зазначає, що виходячи з Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» від 21 лютого 2018 р. № 87 вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено ключові компетентності. Одна з ключових компетентностей – громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, що передбачають дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя. У Державному стандарті виокремлено соціальну й здоров'язбережувальну освітню галузь, метою якої є формування соціальної компетентності та інших ключових компетентностей, активної громадянської позиції, підприємливості, розвиток самостійності через особисту ідентифікацію, застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку. Існуюча педагогічна система та умови сучасного життя, зауважує автор, можуть надати учням достатній обсяг знань, але не здатні зберегти здоров'я дітей та навколишнє середовище. Підтвердженням цьому, на думку автора, є катастрофічне зниження рівня здоров'я підростаючого покоління України, нестійка мотивація до збереження здоров'я, відсутність механізмів упровадження принципів валеології та екології в масову практику навчальних закладів. У статті наголошено, щоб відповідати сучасним вимогам та бути готовим до швидких змін умов життя, вчителів початкової школи недостатньо володіти високим рівнем освіти, глибокими професійними знаннями, навичками, необхідно також володіти й високим рівнем здоров'язбережувальної компетентності, еколого-валеологічної культури.

В ієрархії чинників активної життєдіяльності, творчого потенціалу та самореалізації педагога початкової школи важливе місце належить його професійному здоров'ю, оскільки, переконана Т. Шаповалова, професійне здоров'я педагога позначається на здоров'ї його учнів та результатах всієї навчально-виховної роботи закладу [27].

Автор акцентує увагу на результатах досліджень учених (С. Волкова), які проведено в загальноосвітніх школах, зокрема основні відхилення в самопочутті вчителі пов'язують із хронічною перевтомою, зокрема, постійно почуваються втомленими – 45,2%, відчувають напади серцебиття – 47,6%, постійно хочуть спати вдень – 33,3%, дратують речі, до яких раніше ставилися спокійно, – 42,8% учителів. Понад 70% учителів у режим дня не вводять фізичні вправи. Дефіцит рухової активності призводить до зниження фізичної працездатності, збільшує ризик виникнення гіпертонії, діабету, раку товстої кишки, остеопорозу та багатьох інших захворювань, а також погіршення настрою. Майже кожен четвертий педагог школи палить, деякі схильні до алкоголізму. Автор наголошує, що з одного боку, сучасна система української освіти характеризується прогресивними тенденціями, пов'язаними з гуманізацією, гуманітаризацією, особистісно зорієнтованим підходом у навчанні та вихованні дітей і молоді, а з іншого боку – здоров'яруйнуючою організацією педагогічного процесу, який

призводить до сповільнення фізичного та психічного розвитку, погіршення здоров'я підростаючого покоління. Так, у статті зазначено, що викладання оздоровчих предметів вчителями з недостатнім рівнем здоров'я та здоров'язбережувальних компетенцій знижує ефективність цієї роботи серед учнів. З огляду на це підготовка майбутніх вчителів основ здоров'я здійснюється за подвійними спеціальностями, що у свою чергу, є захистом випускника на ринку праці [27].

Аналіз педагогічних досліджень і практичного досвіду, свідчить про зростаючий інтерес до питань, пов'язаних із здоров'язбережувальною компетентністю. У статті доведено, що основними компонентами навчально-виховного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі є зміст педагогічного процесу, засоби забезпечення процесу формування (форми і методи) здоров'язбережувальної компетентності учнів та власне вчителя початкової школи. Автор наголошує, що для сучасного педагога, який бажає підвищити свій фаховий рівень та опікується власним здоров'ям та здоров'ям своїх вихованців, дуже важливо мати найповнішу інформацію про здоров'язбережувальну компетентність [27].

У дослідженні «Теоретичні засади професійно-прикладної фізичної підготовки у закладах вищої освіти» [9] автори А. Конох та Є. Карабанов висвітлюють питання професійно-прикладної фізичної підготовки студентів у закладах вищої освіти. Визначено теоретико-методичні засади організації занять у визначеному напрямі для забезпечення необхідного рівня психофізичної підготовленості майбутніх спеціалістів. Аналізуючи науково-методичну літературу, автори статті розглянули різні формулювання поняття «професійно-прикладна фізична підготовка» та обрали спрощене формулювання, що не спотворює саме поняття: професійно-прикладна фізична підготовка – це спеціально спрямоване виборче використання засобів фізичної культури й спорту для підготовки людини до певної професійної діяльності. У процесі дослідження наголошено на значенні різнобічної фізичної підготовки, що є основою професійно-прикладної фізичної підготовки студентів до їхньої майбутньої професії. Науковці також вважають, що впровадження професійно-прикладної фізичної підготовки у процес фізичного виховання у закладах вищої освіти має важливе практичне значення для суспільства, адже сприяє загальнокондиційній фізичній підготовленості, залученню до здорового способу життя, є одним із безпосередніх чинників скорочення термінів засвоєння професійних умінь і навичок, має значний вплив на професійне довголіття та кар'єрне зростання, підвищення надійності фізіологічних функцій організму майбутніх фахівців в умовах сучасного виробництва [9].

Колектив авторів О. Котов, Г. Суханова, В. Ушаков у статті «Спортивні ігри як оптимальне середовище розвитку професійно важливих якостей студентів ВНЗ в процесі фізичного виховання» [10] зосередили увагу на тому, що у вихованні особистості великі педагогічні можливості належать ігровій діяльності. Проведений авторами аналіз наукової літератури показав, що вивченню ефективних методів розвитку професійно важливих якостей у процесі навчання

присвячено велику кількість досліджень. На основі аналізу педагогічного досвіду виокремлено ефективні методи розвитку особистісних і професійних якостей, до яких відносять імітаційну педагогічну гру, навчальні ігри, факультатив, самостійну роботу тощо. Л. Виготський і А. Макаренко у своїх дослідженнях велике значення у вихованні та розвитку особистості надають грі. У працях А. Цьося, Ж. Твердохліб і Л. Погребенник відведено виключно важливе місце ігровій діяльності в навчанні. Проведене дослідниками опитування першокурсників Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького показало, що більш як 50% студентів (юнаків) віддають перевагу спортивним іграм. Наголошено, що у грі людина отримує задоволення, знімає нервові напруження. За допомогою гри пізнається світ, виховується творча ініціатива, пробуджується допитливість, активізується мислення, формується активна пізнавальна діяльність. Дослідники зауважують, що залежно від ігрової ситуації відбувається постійна зміна емоційного стану гравця, у зв'язку з чим він повинен вміти управляти своїми емоціями, діями, психічним станом. Спортивний успіх залежить не тільки від рівня фізичної та техніко-тактичної підготовленості, й від таких особистісних якостей, як комунікабельність, толерантність, відповідальність, організованість. Науковці дійшли висновку, що за результатами аналітичного порівняння найбільш значущих якостей, що формуються в процесі спортивно-ігрової діяльності, і якостей, затребуваних у професійній діяльності майбутнього педагога, виокремлено такі як: швидкість, витривалість, сила, спритність, швидкість реакції, увага, пам'ять, мислення, уява, емоційна стійкість, активність, цілеспрямованість, самостійність, відповідальність, організованість, рефлексивність, комунікабельність, колективізм. Порівняння якостей особистості, затребуваних у професійній діяльності педагога та сформованих засобами фізичної культури, є підставою для висновку, що включення спортивних ігор в освітній процес з фізичної культури може бути оптимальним засобом професійно-прикладної фізичної підготовки студентів, що сприятиме успішному вихованню їх особистісно-професійних якостей [10].

У дослідженні Т. Грітченко «Актуальні проблеми формування інноваційної культури майбутнього вчителя початкової школи» [6] розкрито актуальність проблеми, схарактеризовано сутність поняття «інноваційна культура вчителя початкової школи», означено ймовірні шляхи розв'язання проблеми формування певної якості фахівця в процесі професійної підготовки. Наголошено, що проблема формування інноваційної культури вчителя початкової школи в системі професійної підготовки є відносно новою і малодослідженою. Уперше термін «інноваційна культура» введений у 1995 р. у «Зеленій книзі про інновації», що була видана ЄС. У Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» інноваційна культура суспільства визначається як складова інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної та соціально-психологічної підготовки особистості й суспільства в цілому до сприйняття й творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах. Найважливіше завдання педагогічної діяльності, вважає науковець, полягає в тому, щоб передавати культурну спадщину людства новому

покоління. Тому вимога високої особистої культури є обов'язковою для педагога будь-якої спеціальності, а для вчителя початкової школи є життєво необхідною якістю. Під інноваційною культурою вчителя початкової школи, на думку науковця, розуміємо інтегральну якість особистості, що охоплює складну динамічну систему професійно важливих якостей і властивостей особистості вчителя, які визначають успішність професійної діяльності в інноваційному середовищі освітньої установи, стійку систему мотивів до розроблення, комплексного впровадження та освоєння нових сучасних інноваційних технологій і програм, а також психологічну установку на виконання перетворюючих дій з їх реалізації в процесі навчання молодших школярів [6].

Формування у вчителів початкової школи високого рівня інноваційної культури потребує пошуку шляхів розв'язання низки актуальних методологічних, дидактичних проблем: створення такої атмосфери в системі освіти, в якій нововведення було б не тільки потребою кожного педагога, а й однією з найзначущих суспільних цінностей; розроблення методики формування інноваційної культури та оцінки її рівня в усіх суб'єктів професійної освіти; сприяння розвитку правової культури в частині підтримки й охорони прав авторів на об'єкти інтелектуальної власності, стимулювання інноваційної активності та підвищення відповідальності за перешкоди їй. Автор переконана, що процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у педагогічному закладі вищої освіти має будуватися таким чином, щоб була можливість постійного підвищення інноваційної компетентності фахівця, фундаментальності його освітньо-професійної підготовки, формування необхідних особистісних і професійних якостей [6].

У статті Л. Вельчевої та О. Пюрко «Методологічні основи міжкультурної компетентності учнів» [2] розглянуто теоретичні основи формування та розвитку поняття міжкультурної компетентності та її структурні елементи. Проаналізовано дослідження зарубіжних та українських дослідників у галузі міжкультурної компетентності, зокрема:

- проблеми виховання сучасної людини, а саме формування її міжкультурної компетенції розглядали такі вчені, як В. Біблер, Л. Губерський, Г. Єлізарова, М. Пахомов, І. Плужник, В. Розін, Н. Янкіна, О. Садохін. «Міжкультурна компетентність стає тією властивістю особистості або співтовариства, яка дає можливість партнерам здійснювати спільну діяльність, створювати загальні культурні цінності, формувати єдиний соціокультурний простір, у якому можуть взаємодіяти представники різних культур і етносів»;

- американський дослідник Девід Мацумото у книжці «Психологія і культура» розкриває 52 фактори, що характеризують міжкультурну компетентність, більшість з яких стосуються особистісних характеристик індивіда. У процесі міжкультурної комунікації партнери мають певні цілі, для досягнення яких використовують низку прийомів і способів, які уможливають досягнення поставлених цілей. Сукупність цих знань і прийомів утворюють основу міжкультурної компетентності, головними ознаками якої є: відкритість до пізнання чужої культури і сприйняття психологічних, соціальних та інших

міжкультурних відмінностей; психологічна налаштованість на кооперацію з представниками іншої культури; вміння розмежовувати колективне та індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур; здатність долати соціальні, етнічні та культурні стереотипи; володіння набором комунікативних засобів та правильний їх вибір залежно від ситуації спілкування; дотримання норм етикету в процесі комунікації [2].

Дослідивши феномен «міжкультурної компетентності» в наукових працях, дослідники дійшли висновку, що потреба в міжкультурній компетентності обумовлена глобалізацією сучасного світу та потребами педагогічної науки в пошуках ціннісних орієнтирів і формування нового світогляду, необхідністю набуття компетентностей, що забезпечують успішну реалізацію особистості у новому освітньому просторі [2].

ІІІ. ІНІЦІАТИВНІСТЬ І ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ. УМІННЯ ВЧИТИСЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Ці компетентності передбачають: уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави; вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо; здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

У статті «Прислухаючись до Менделєєва» [14] доктор педагогічних наук, професор О. Максимов провів паралель між умовами підготовки учительських кадрів ХІХ ст., що завжди було в полі зору Д. Менделєєва, та реформами середньої і вищої педагогічної освіти в Україні. Автор наголошує, що реалізація задумів, сфокусованих у Концепції «Нова українська школа», неможлива без адекватної підготовки вчителя. За словами науковця, учитель після завершення навчання буде здатний до формування у школярів найважливіших ключових компетентностей людини, що виходить на шлях дорослого життя. Автор переконаний, що той, хто займає посаду вчителя з низьким рівнем сформованих компетентностей, є «міною» уповільненої дії, яка може «вибухнути» приблизно через чверть століття як «працівник – невдаха» в тій чи іншій галузі. «Передусім треба ясно бачити, що потреба в спеціальній підготовці як професорів, так і вчителів гімназій, є не менш необхідною, ніж підготовка всіх інших фахівців: артилеристів, інженерів, техніків усякого роду, сільських господарів тощо, тому що педагогічна спеціальність, як і всі інші, та науки взагалі, потребує не тільки свого досвіду, а й тривалої вдумливості, а для загальнодержавного життя не менш необхідна, ніж інші», – писав Д. Менделєєв у 1906 р. На думку автора всі результати експериментальних досліджень, їх інтерпретація, висновки і виявлені закономірності ще в лабораторіях одразу повідомлятимуться на лекціях

майбутнім учителям. Зміст конспектів лекцій відображає квінтесенцію наукової думки. І вже під час підготовки до своїх уроків випускники педагогічного інституту зможуть скорегувати засвоєні наукові знання згідно з темою і доповнити та вдосконалити методичні прийоми і способи навчання і виховання школярів [14].

О. Ляшенко у статті «Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти» [13] окреслив стратегічні пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти, які ґрунтуються на основних положеннях нового базового Закону України «Про освіту». У нашому огляді зосередимо увагу на удосконаленні підготовки педагогічних працівників, здатних стати провідниками змін. Автор зазначає: «Мій багаторічний досвід викладача педуніверситету і голови ДЕК указує на те, що випускники – майбутні вчителі добре засвоюють знання з тієї чи іншої дисципліни, проте практично не володіють сучасними педагогічними технологіями, інколи навіть не знають про них. Вони не спроможні спроектувати свою діяльність в інших дидактичних системах, крім класно-урочної, не володіють тестовими технологіями ЗНО, не можуть розрізнити формувальне й підсумкове оцінювання та застосувати їх в конкретній ситуації. Складається таке враження, що підготовка вчителів і керівників шкіл не змінилася з часів минулого, а то й позаминулого століття». У зв'язку з реформуванням середньої освіти варто говорити про нову роль учителя в умовах Нової української школи. Автономія навчального закладу, зауважує науковець, надає вчителю академічну свободу у виборі методів і технологій навчання, програм, підручників і навчальних посібників, побудови авторських освітніх програм. На думку науковця, учитель з транслятора і джерела знань має стати наставником і помічником учня у виборі ним власної освітньої траєкторії, допомогти йому виявити і розвинути свої таланти і здібності, визначитися у майбутньому життєвому шляху. Крім цього, він має не лише володіти сучасними педагогічними технологіями, умінням управляти індивідуалізованим освітнім процесом, й бути обізнаним з різними психологічними теоріями індивідуальної і групової роботи з учнями, мати відповідні навички впливу на дитину [13].

У статті В. Вітюк «Готовність педагогів до змін в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа»» [4] йдеться про обґрунтування готовності педагогів до змін в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа» та зроблено акцент на важливості професійного розвитку сучасного вчителя. Перспективним напрямом підвищення ефективності професійної підготовки фахівців є андрагогічний підхід, сутність якого полягає у стимулюванні, навчанні, вихованні та самовдосконаленні дорослої людини у процесі професійної підготовки, врахуванні принципів, форм і методів навчання, соціального й індивідуального досвіду. На думку автора, без постійного навчання, професійного розвитку педагог не зможе працювати з дітьми відповідно до вимог сьогодення. Науковець наголошує, що кінцева мета підвищення кваліфікації педагогів – професійний розвиток учителів, підвищення ефективності їх роботи, яка досягається шляхом ефективного управління, відповідної мотивації, впровадження в роботу досягнень сучасної науки і практики [4].

Автор зазначає, що готовність педагога до інноваційної діяльності – це складне інтегративне новоутворення особистості, суттю якого є взаємодія мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного й оцінно-рефлексивного компонентів. Важливе місце у навчально-виховному процесі навчального закладу належить саме особистості педагога, його комунікативним умінням, здатності встановлювати діалог з учнями, розуміти й адекватно сприймати світ іншого – не підлеглого, а рівноправного партнера, колеги в складному мистецтві навчання. На думку науковця, мета професійного розвитку – підготовка й підтримка педагогів для того, щоб допомогти учням досягти високих стандартів навчання і розвитку, ефективність якого залежить від інноваційного управління в навчальному закладі [4].

Сформульовано висновок: зусилля всіх освітян сьогодні спрямовано на удосконалення якості освіти, підвищення престижу професії вчителя. Ключовим питанням поліпшення цієї якості є впровадження ефективних змін у навчальних закладах, реалізувати які може лише компетентний педагог, який готовий до впровадження нового, прагне постійно вдосконалюватися, працює над власним професійним розвитком. Звернуто також увагу на те, що ефективність функціонування системи освіти значною мірою залежить від кваліфікованих педагогічних кадрів. Одним із найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації освіти України є забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів. Розв'язання цього завдання можливе за умови зміни педагогічних методик та впровадження інноваційних технологій навчання. На особливу увагу, зазначає автор, заслуговують питання інноваційної діяльності, творчого пошуку навчальних закладів, які готові до впровадження змін [4].

У статті «Стан підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів» [1] В. Балакірева зосереджує увагу на процесі переосмислення системи оцінки навчальних досягнень студентів. У контексті дослідження підготовку майбутнього вчителя початкової школи до організації трудового навчання школярів автор пропонує розглядати як процес, що забезпечує опанування студентами методів і прийомів педагогічної діагностики у вищій школі і, включає, крім фахової підготовки, ще й методичну підготовку з трудового навчання. Вимоги сьогодення, зазначає автор, потребують постійного оновлення змісту освіти, розроблення нових навчально-методичних комплексів, пошуку нових інноваційних технологій як навчання, так і контролю успішності навчально-виховного процесу з метою якісної підготовки майбутніх учителів до організації трудової діяльності молодших школярів. Контроль успішності навчально-виховного процесу з підготовки майбутнього початкової школи полягає у постійному моніторингу досягнутих результатів та порівнянні їх з очікуваними результатами у якісному та кількісному відображенні на основі визначених компонентів, критеріїв та показників рівнів оволодіння навчальним матеріалом та розвитку професіональних якостей фахівця [1].

Під час анкетування учителів початкової школи з'ясовано, що серед труднощів, які відчують учителі, названо: відсутність позитивної навчальної

мотивації учнів у навчанні – 85,7%, що не забезпечує ефективності у виконанні завдань; необхідність у виокремленні індивідуальних особливостей учнів і розподіл їх за типологічними групами – 42,8%; організацію групової роботи – 71,4%; організацію самостійної роботи – 42,8%; брак часу на підготовку матеріалів – 10,0%. Науковець переконана, що тенденція залишкового фінансування освіти з боку держави призвела до того, що в багатьох школах немає можливості обнови кабінети, закупити нове обладнання, відчувається потреба в додатковій наочності. Все це негативно позначається на якості навчання, зниженні інтересу молодших школярів до уроків. Дослідження підтвердило зазначену тенденцію й показало, що тільки 29,0% опитаних педагогів оцінює оснащеність навчального процесу зі свого предмета як гарну; 61,0% оцінили оснащеність як задовільну, а 10,0% – як «скоріше незадовільну, ніж задовільну». За результатами аналізу наукових джерел науковцями розроблено основні компоненти підготовки до організації трудової діяльності учнів у навчально-виховному процесі початкової школи, а саме: мотиваційно-вольовий, когнітивний, процесуально-операційний, контрольний-оцінний, результативний. Наявність показників і критеріїв дає можливість визначити рівні організації трудової діяльності майбутніх учителів початкової школи і схарактеризувати шкалу оцінювання їх професійного рівня [1].

У статті «Роль педагогічної практики в підготовці вчителя початкових класів до навчання молодших школярів на засадах диференційованого підходу» [20] М. Прокоф'євою проаналізовано роль педагогічної практики в процесі підготовки студентів до навчання молодших школярів на засадах диференційованого підходу. Автор зосереджує увагу на суперечності в сучасній освітній парадигмі: між метою сучасної освіти з всебічного розвитку дитини як особистості і найвищої цінності суспільства та недостатньою підготовкою вчителя до реалізації цієї мети [20].

Особливого значення набули методологічні засади підготовки майбутніх фахівців в умовах вищого навчального закладу (В. Андрущенко, І. Бех, О. Глузман, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, Ю. Мальований, Н. Ничкало, В. Паламарчук, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.), теоретико-методичні аспекти підготовки вчителя початкової школи (Н. Бібік, В. Бондар, М. Вашуленко, Н. Глузман, Л. Коваль, А. Коломієць, С. Мартиненко, Л. Хомич та ін.) [20].

На думку автора, підготовці майбутніх учителів до навчання молодших школярів на засадах диференційованого підходу сприятиме педагогічна практика «Перші дні дитини в школі». Автором визначено мету, завдання та зміст такої практики. Наголошено, що практика сприяє актуалізації і закріпленню знань студентів із загальнопрофесійних (педагогіка, психологія та ін.) та спеціальних (часткові методики) дисциплін та передбачає формування у студентів позитивного ставлення й інтересу до майбутньої професії, розвиток професійної мотивації, прагнення до дослідження педагогічних явищ. Зосереджено також увагу на складанні психолого-педагогічної характеристики учня першого класу, яка має бути написана практикантом на основі власного фактичного матеріалу як результат самостійного дослідження. Характеристика доповнюється

рекомендаціями щодо індивідуального підходу та методів виховного впливу на учня: педагогічні висновки, поради, рекомендації мають бути конкретними, обґрунтованими і логічно випливати з усіх попередніх розділів характеристики [20].

У дослідженні «Формування рефлексивної компетентності учителя сучасної початкової школи» [3] доктор педагогічних наук, професор, В. Вихрущ наголошує на тому, що предметом рефлексивної компетентності учителя сучасної початкової школи є процес навчальної взаємодії, учні, їхні дії, емоційні реакції, відносини. Науковець зазначає, що своєрідність професійної діяльності учителя сучасної початкової школи полягає в тому, що вона будується як спілкування, тобто як взаємодія і комунікація у системі «учитель – учні». З цієї точки зору навчання є творчим спілкуванням учителя і учнів, процесом спільного пошуку і дії. Процес навчання, заснований на такій міжособистісній взаємодії, організовується та керується вчителем. Рефлексивне управління, що реалізує гуманістичну стратегію педагогічної взаємодії, по-перше, ставить учня в позицію активного суб'єкта навчання, по-друге, розвиває здатність учня до самоуправління у навчанні і, нарешті, організовує процес навчання як розв'язання рефлексивних дидактичних завдань і навчально-пізнавальних проблем на основі творчого діалогу із молодшими школярами. Автор зауважує, що кожен учитель, розв'язуючи рефлексивне завдання, проходить через такі етапи: проектування предметного змісту і форм діяльності учнів, які необхідні для досягнення поставленої мети; виконання прогнозованого проекту в безпосередній взаємодії із учнями; підсумкова оцінка досягнутих результатів. Реалізація кожного з цих етапів ставить учителя у певну функціональну позицію:

- учитель як проектувальник своєї власної діяльності у навчанні учнів – «експерт із подання інформації»;
- учитель як організатор діяльності учнів із розв'язання навчального завдання – «експерт з комунікації»;
- учитель як творець свого власного досвіду – «дослідник – аналітик» [3].

Автор вважає, що рефлексивні процеси присутні на кожному з етапів розв'язання педагогічного завдання й по-різному проявляють себе. Необхідність рефлексивного ставлення вчителя до своєї діяльності визначається тією обставиною, що джерелом його професійного зростання є постійне осмислення ним свого досвіду («формула розвитку майстерності» Д. Познера: «досвід + рефлексія = професійний розвиток»). Однак, на думку науковця, зробити це повноцінно неможливо, не співвідносячи свій досвід із досвідом інших учителів. І, навпаки, зрозуміти й перенести цінне з досвіду колег в свою діяльність учитель може, лише співвідносячи це зі своїм індивідуальним досвідом. Механічне включення в свою професійну тактику навіть ефективних напрацювань інших учителів, новаторських методів без рефлексивного осмислення їх у контексті свого індивідуального стилю, як правило, не приносять очікуваного успіху і призводять до розчарування у запозичених методах. Новітні досягнення педагогічної науки, узагальнений досвід багатьох поколінь педагогів, з якими вчитель ознайомлюється, підтримуючи свій професійний рівень, мають бути не

об'єктом засвоєння, а реальним знаряддям регуляції його мислення і діяльності, змістом напруженої розумової роботи учителя, спрямованої на його рефлексивне опрацювання: аналіз і осмислення власного досвіду, систематизація індивідуальних ідей у власній діяльності. Функціональна позиція вчителя «дослідник-аналітик» – одна з найбільш складних і, як показали дослідження, одна з найменш привабливих для нього. Автор акцентує увагу на тому, що лише 16% опитаних учителів (n = 314) виявила свій інтерес до таких аспектів своєї діяльності, як аналіз та осмислення свого методичного досвіду; функціональна позиція «експерт з подання інформації» приваблива для 61% вчителів, а «експерта з комунікації» – для 95% вчителів. Разом з тим автор вважає, що проблема тут, напевно, у практичній готовності до такої діяльності, причому як з точки зору самої технології (як аналізувати?), так і з психологічної точки зору [3].

Особливі труднощі, зазначає автор, відчуває вчитель, коли він стоїть перед необхідністю передавати свій досвід іншим. Одну з причин таких труднощів психологи вбачають в адаптації мови, якою оперує учитель-практик: діючи в умовах конкретних ситуацій, учитель не тільки не ставить своїм завданням абстрагуватися від цих умов, а й, навпаки, робить їх предметом свого аналізу. Проблема полягає в тому, що комунікація цих індивідуалізованих знань із самого початку має бути розрахована на їх сприйняття іншими людьми. Автор робить висновок, що передаваний зміст має бути так відрефлексований учителем щодо своїх потенційних слухачів, щоб він став зрозумілим і цікавим для інших [3].

IV. СОЦІАЛЬНА ТА ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНОСТІ. СПІЛКУВАННЯ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ

Ці компетентності розкриваються наступними їх складовими: усіма формами поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі; уміннями працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; повагою до закону, дотриманням прав людини і підтримкою соціокультурного різноманіття; вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів); здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час; усвідомлення ролі ефективного спілкування.

У дослідженні «Діяльність соціального педагога в умовах нової української школи» одним із важливих аспектів освітньої діяльності учнів кандидат педагогічних наук Г. Мільчевська [15] вважає саме взаємодію соціального педагога з батьками дітей. Автор розкриває сутність формального і неформального спілкування, акцентуючи увагу все ж таки на індивідуальних зустрічах. Він наголошує: важливим акцентом є створення певних можливостей проекту «Нової української школи», що дасть змогу повноцінно реалізувати освітню діяльність. На думку автора, конструктивним кроком до спільної діяльності в інтересах дитини є створення електронної платформи «Нова українська школа» (www.nus.inf.ua – ресурс для спілкування між учителями і

батьками, між батьками), що передбачає виконання низки важливих завдань: інформаційна, методична та консультативна підтримки для учнів, батьків, учителів, керівників навчальних закладів з питань організації та змісту навчання, надання допомоги батькам щодо вибору школи тощо. Ця платформа, зауважує автор є вдалим прикладом для створення віртуального простору для спілкування, опитувань, громадських і професійних обговорень питань організації і наповнення навчального процесу, створення і взаємодії спільнот батьків, учителів та учнів. Автором зроблено прогностичний висновок, що успішна взаємодія батьків і соціального педагога школи сприятимуть більш легкій адаптації самих учнів до процесу реформування освіти [15].

У статті «Соціальний працівник у Новій українській школі» [26] К. Червоненко проаналізувала ключові компоненти та компетентності концепції «Нова українська школа», основні зміни системи освіти щодо програмних положень, ціннісних орієнтирів та нових кадрів. Автор вважає, що формувати ці компетентності здатен лише творчий, соціально активний та відповідальний, умотивований педагог, здатний до постійного саморозвитку та інноваційного пошуку. Разом з тим науковець зауважує, що поряд з вчителями забезпечувати розвиток всебічно розвиненої, гармонійної, компетентної особистості дитини у Новій українській школі будуть й інші фахівці, серед яких особливе місце поряд з учителем займає соціальний працівник, який, виступаючи активним посередником між учнями та суспільством у розв'язанні соціально-педагогічних проблем, може активно сприяти формуванню їх соціальної та громадянської компетентності через організацію різних форм волонтерської діяльності, заснованої на загальнолюдських принципах гуманності та взаємодопомоги [26].

У статті Н. Глебової «Соціальна компетентність як чинник суб'єктного розвитку особистості фахівця у процесі професійної освіти» [5] актуалізовано питання дослідження процесів формування й розвитку соціальної компетентності майбутніх фахівців як чинника успішної і ефективної професійної соціалізації та досягнення відповідності особистісних якостей вимогам/очікуванням соціального середовища в певній галузевій діяльності засобами професійної освіти. Обґрунтовано також сучасні соціологічні підходи вивчення соціальної компетентності як складного інтегративного утворення специфічної організації соціального знання, організації комунікативних навичок, протидії незнанням, адаптованої соціальної поведінки та здатності до успішних міжособистісних взаємин у процесі підготовки майбутніх галузевих фахівців. На думку автора, очевидною є потреба у застосуванні інтегруючих методів вимірювання та уваги до процесів, в яких створюється соціально-компетентна поведінка в конкретних видах діяльності [5].

У дослідженні «Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації концепції Нової української школи для успішного громадянського виховання учнів» [21] К. Работя зосереджує увагу на тому, щоб зрозуміти, як саме вчитель має здійснювати свій особистісно-професійний розвиток, необхідно зрозуміти, що саме вимагає від нього і від випускника школи Концепція «Нова українська школа». За Концепцією НУШ випускник – це цілісна особистість,

усебічно розвинена, здатна до критичного мислення; патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення; інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя. Світогляд людини закладається саме в школі. У школі формуються особистість, її громадянська позиція та професійні якості. Школа для дитини – це не просто дім знань із предметів, а дім, де дають освіту для життя. Цінність предметів (знань та умінь) у їх виховній спрямованості. Одними із десяти компетентностей нової школи є соціальна та громадянська компетентності [21].

Автор зазначає, що на думку О. Сухомлинської, у суто педагогічному сенсі громадянське виховання – це діяльнісна спрямованість свідомості, волі й почуттів дитини/молодої людини. Вона формується через громадянську освіту і виховання, є складним інтегрованим цілісним процесом, включає як знаннєвий компонент, що набувається в процесі навчання, так і виховний, що полягає в набутті компетентностей, здатності до діяльності, і головне – бажанні це робити. Науковець вважає, що у дослідженнях поряд з частковими видами зрілості (соціальною, громадянською, емоційною, моральною, академічною тощо) виокремлюється також професійна зрілість, що трактується як комплексна форма зрілості педагога. Щоб досягти професійної зрілості та відповідати вимогам Нової української школи, зауважує автор, учителям дають можливість розвиватися в усіх напрямках [21].

Автор акцентує увагу на новій ролі вчителя – не як єдиного наставника та джерела знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Науковець зазначає, що на допомогу вчителю створюють освітній портал із методичними та дидактичними матеріалами, українськими е-енциклопедіями, мультимедійними підручниками та інтерактивними онлайн-ресурсами. Планується запровадження системи добровільної зовнішньої незалежної сертифікації вчителів. Учителі, які успішно пройдуть сертифікацію, отримуватимуть 20% надбавки до зарплати й стануть носіями змін у шкільній освіті. Передбачається також диверсифікація форми підвищення кваліфікації вчителів: курси при ІІІО, семінари, вебінари, онлайн-курси, конференції, самоосвіта (визнання сертифікатів). Автором сформульовано висновок, що вчитель досягає своєї професійної зрілості у процесі роботи та в ІІІО, а громадянської зрілості набувають ще за шкільною партою та в інститутські роки. Саме тому сьогодні так важливо, щоб випускники мали високий рівень громадянської самосвідомості. Для підвищення громадянської зрілості вчителів і проведення певних консультацій щодо громадянського виховання учнів, зауважує науковець, необхідно вже зараз розробляти відповідні консультації та курси для ІІІО. За словами автора, усі ці нововведення дають можливість вчителю самостійно визначати свої слабкі місця і розвиватися саме в цьому напрямі [21].

Стаття Л. Добровольської та І. Треякової «Роль вчителя у створенні толерантного освітнього середовища в умовах інклюзивного класу» [7] присвячена проблемі формування толерантного ставлення учнів до дітей з

особливими потребами. Авторами наголошено, що провідна роль у створенні толерантного освітнього середовища в інклюзивному класі належить вчителю. У статті зазначено, що у науковій літературі найчастіше поняття «толерантність» розуміють як терпимість (терпимість до інших переконань, думок, поглядів тощо). Для формування толерантного ставлення учнів до дітей з особливими потребами, на думку Т. Єжової, педагогічним колективом навчального закладу необхідно створювати таке толерантне освітнє середовище, яке матиме певні ознаки: 1) відкритість для всіх учнів, незважаючи на їх соціальний статус, стан здоров'я, зовнішній вигляд тощо; 2) стійкість до внутрішніх змін та зовнішніх впливів (сприяння зниженню негативного та підвищенню позитивного потенціалу середовища засобами, які доступні навчальному закладу); 3) гуманність, яка має на меті співпрацю і діалог у системах «учитель-учень», «учитель-батьки», «учень-учень»; 4) варіативність, яка передбачає можливість урахування та задоволення потреб кожного – й звичайної, й «особливої дитини» [7].

Для визначення особливостей ставлення сучасних школярів до дітей з особливими потребами науковцями розроблено анкету та проведено анкетування в Навчально-виховному комплексі № 72 «Школа І–ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад (дитячий садок)» Дніпровської міської ради, в якому брали участь учні 5-8 класів (91 особа). Результати анкетування показали, що 39,6% учнів вважають людину з особливими потребами таку, яка має обмежені можливості, 43,9% школярів доброзичливо ставляться до таких людей, 10,9% учнів відчують неприємні почуття при зіткненні з ними. Автори зазначають, що на питання про можливість навчання такої дитини в класі більшість учнів (79,1%) відповіли «нормально, буду намагатися потоваришувати з ним (нею)»; 47,3% школярів згодні з тим, що такі діти мають навчатися в звичайній школі поряд із звичайними однолітками, але третина учнів (31,9%) вважають, що їм краще навчатися в спеціалізованій школі (інтернаті).

На основі аналізу наукової літератури та результатів емпіричних даних зроблено висновок, що формуванню толерантного освітнього середовища сприятимуть такі педагогічні умови: організоване педагогом спільне перебування звичайних учнів і дітей з особливими освітніми потребами в одному колективі; підтримка педагогом активної співпраці сім'ї та школи у вихованні толерантності на основі взаємодопомоги; «розвінчання» стереотипів сприйняття людей з особливими освітніми потребами і розширення уявлень про категорії таких людей, способи взаємодії з ними і надання допомоги, а також розширення знань школярів про основні складові толерантності; включення в освітній процес системи занять з виховання толерантності до людей з особливими потребами і набуття досвіду толерантної поведінки; корекція проблем у взаємовідносинах звичайних учнів з дітьми з особливими потребами [7].

У статті Л. Журавльової «Проблема логокомпетентності вчителів початкових класів в аспекті корекційної роботи з молодшими школярами» [8] йдеться про теоретичні питання формування логопедичної компетентності учителів початкових класів в аспекті комплексної допомоги учням з труднощами

у формуванні навичок та порушенням письма. Наголошено на інтегративному характері поняття «логокомпетентність вчителя початкових класів».

Поняття «логокомпетентність» науковець розглядає як здатність здійснювати корекційно-педагогічну роботу з дітьми, які мають труднощі у формуванні навичок (або)та порушення письма різної етіології в умовах закладу загальної середньої освіти. Сучасні вимоги до освіти молодших школярів можуть бути реалізовані, якщо вчитель початкової школи буде високопрофесійним, компетентним фахівцем у своїй галузі, а саме: фахівець повинен не тільки мати фундаментальну освітню підготовку і володіти професійними знаннями та вміннями, а й усвідомлювати цілі й значення своєї професійної праці, бути професійно мобільним, вміти реагувати на зміни суспільно-особистісного розвитку та психофізіологічні особливості дитини, опанувати нові педагогічні технології. На думку автора, успіх дитини з труднощами у формуванні та порушенням навичок письма залежать не тільки від компетентності вчителя, а й від його бажання розібратися у проблемі та вміння надавати корекційно-педагогічну допомогу [8].

Аналітичний огляд ще раз продемонстрував виняткову роль вчителя в реалізації ідей, зазначених у Концепції «Нова українська школа», для ефективного виконання якої вчитель потребує постійної допомоги. З цією метою вже створено освітній портал із методичними та дидактичними матеріалами, українськими енциклопедіями, мультимедійними підручниками та інтерактивними онлайн-ресурсами.

На думку Л. Гриневич є три ключові напрями реформи – оновлення змісту освіти та стандартів, підтримка й навчання вчителів та створення нового освітнього простору. «Проте, зрештою, усі ці три елементи сходяться на вчителів, і саме від нього залежить як успіх реформи загалом, так і успіх кожної окремої дитини. Наше завдання – допомогти вчителю виконати норми затвердженого стандарту, дати знання методик, а також підтримку – фінансову й через освітній простір, який допомагає реалізувати нові амбітні освітні стандарти» [18].

У вищих навчальних закладах, зазначає міністр, є всі можливості, щоб вже зараз адаптувати навчальні програми до нових викликів часу та фахово підготувати педагогів до викладання у Новій українській школі. «Без вас, шановні ректори педагогічних вищих навчальних закладів, ми не зможемо здійснити цю реформу – я це абсолютно відповідально стверджую. Вже зараз студенти, які навчатимуться на педагогічних спеціальностях впродовж наступних років, мають розуміти, якою буде Нова українська школа, у своїх навчальних програмах вони повинні мати компетентнісні методики викладання, розвивати ключові навички, що будуть їм потрібні в майбутньому» [11].

З таким словом звернулася Л. Гриневич до ректорів українських вишів, що підтверджує основну думку цього огляду про підготовку вчителя Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. **Балакірева, В. А.** Стан підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів / В. А. Балакірева // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 23–25. – Текст доступний в Інтернеті:

https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf.

(дата звернення: 15.04.2019).

2. **Вельчева, Л. Г.** Методологічні основи міжкультурної компетентності учнів / Л. Г. Вельчева, О. Є. Пюрко // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 48–52. – Текст доступний в Інтернеті:

https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf.

(дата звернення: 15.04.2019).

3. **Вихрущ, В. О.** Формування рефлексивної компетентності учителя сучасної початкової школи / В. О. Вихрущ // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 52–55. – Текст доступний в Інтернеті:

https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf.

(дата звернення: 15.04.2019).

4. **Вітюк, В. В.** Готовність педагогів до змін в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» / В. В. Вітюк // Пед. пошук. – 2017. – № 2. – С. 3–6. – Текст доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2017_2_3 (дата звернення: 15.04.2019).

5. **Глебова, Н. І.** Соціальна компетентність як чинник суб'єктного розвитку особистості фахівця у процесі професійної освіти / Н. І. Глебова // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 78–80. – Текст доступний в Інтернеті:

https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf.

(дата звернення: 15.04.2019).

6. **Грітченко, Т. Я.** Актуальні проблеми формування інноваційної культури майбутнього вчителя початкової школи / Т. Я Грітченко // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 83–86. – Текст доступний в Інтернеті:

https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf.

(дата звернення: 15.04.2019).

7. **Добровольська, Л. П.** Роль вчителя у створенні толерантного освітнього середовища в умовах інклюзивного класу / Л. П. Добровольська, І. С. Третякова // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 6–99. – Текст доступний в Інтернеті:

https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf.

(дата звернення: 15.04.2019).

8. **Журавльова, Л. С.** Проблема логокомпетентності вчителів початкових класів в аспекті корекційної роботи з молодшими школярами / Л. С. Журавльової // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 115–118. – Текст доступний в Інтернеті:

https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf.

(дата звернення: 15.04.2019).

9. **Конох, А. П.** Теоретичні засади професійно-прикладної фізичної підготовки у закладах вищої освіти / А. П. Конох, Є. О. Карабанов // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 140–143. – Текст доступний в Інтернеті:

https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf.

(дата звернення: 15.04.2019).

10. **Котов, О. В.** Спортивні ігри як оптимальне середовище розвитку професійно важливих якостей студентів ВНЗ в процесі фізичного виховання / О. В. Котов, Г. П. Суханова, В. С. Ушаков // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали

Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 152–155. – Текст доступний в Інтернеті: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf.

(дата звернення: 15.04.2019).

11. **Лілія Гриневиц** закликала ректорів ВНЗ використовувати автономію та формувати навчальні програми для підготовки вчителя Нової української школи [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2016-09-23-liliya-grinevich-zaklikala-rektoriv-vnz-vikoristovuvati-avtonomiyu> (дата звернення: 13.04.2019). – Назва з екрана.

12. **Лілія Гриневиц**: Ми отримаємо нову якість української школи, якщо подолаємо цифровий розрив між тими, хто навчає і тими, хто навчається [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2016-05-27-liliya-grinevich-mi-otrimaemo-novu-yakist-ukrayinskoyi> (дата звернення: 13.04.2019). – Назва з екрана.

13. **Ляшенко, О. І.** Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти / О. І. Ляшенко // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія педагогічна / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2016. – Вип. 22 : Дидактичні механізми дієвого формування компетентнісних якостей майбутніх фахівців фізико-технологічних спеціальностей. – С. 39–42. – Текст доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_ped_2016_22_13 (дата звернення: 13.04.2019).

14. **Максимов, О. С.** Прислухаючись до Менделєєва / О. С. Максимов // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 165–167. – Текст доступний в Інтернеті:

https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf.

(дата звернення: 15.04.2019).

15. **Мільчевська, Г. С.** Діяльність соціального педагога в умовах нової української школи / Г. С. Мільчевська // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 170–171. – Текст доступний в Інтернеті: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf.

(дата звернення: 15.04.2019).

16. **Нова українська школа** : концепт. засади реформування серед. освіти [Електронний ресурс] : ухвалено рішенням колегії МОН України 27.10.2016 р. // Урядовий портал : єдиний веб-портал органів викон. влади України. – Текст. дані. – Київ, 2016. – 34 с. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 10.04.2019). – Назва з екрана.

17. **Новий закон** «Про освіту» набрав чинності [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <https://osvita.ua/school/reform/57472/> (дата звернення: 15.04.2019). – Назва з екрана.

18. **Підтримка та навчання** вчителів – основний елемент будь-якої освітньої реформи», – Лілія Гриневиц на світовому освітньому форумі в Лондоні [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2019. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/pidtrimka-ta-navchannya-vchiteliv-osnovnij-element-bud-yakoyi-osvitnoyi-reformi-liliya-grinevich-na-svitovomu-osvitnomu-forumi-v-londoni> (дата звернення: 15.04.2019). – Назва з екрана.

19. **Про освіту** [Електронний ресурс] : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145–VIII : [редакція від 19.01.2019 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 15.04.2019). – Назва з екрана.

20. **Прокоф'єва, М. Ю.** Роль педагогічної практики в підготовці вчителя початкових класів до навчання молодших школярів на засадах диференційованого підходу / М. Ю. Прокоф'єва // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2014. – Вип. 65. – С. 418–421. – Текст доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2014_65_84 (дата звернення: 15.04.2019).

21. **Работа, К. В.** Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації концепції нової української для успішного громадянського виховання учнів / К. В. Работа // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 214–218. – Текст доступний в Інтернеті: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf. (дата звернення: 15.04.2019).

22. **Упатова, І. П.** Науково-методична діяльність майбутніх учителів початкової школи / І. П. Упатова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класичний приват. ун-т. – Запоріжжя, 2015. – Вип. 43. – С. 403–409. – Текст доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2015_43_60 (дата звернення: 15.04.2019).

23. **Упатова, І. П.** Науково-методична робота як чинник професійного становлення учителя в умовах модернізації освіти / І. П. Упатова // Наук. зап. каф.

педагогіки / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна [та ін.]. – Харків, 2012. – Вип. 30. – С. 171–179. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzkr_2012_30_25. (дата звернення: 15.04.19). – Назва з екрана.

24. **Упатова, І. П.** Проблема методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах оновлення освіти / І. П. Упатова // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2016. – № 10. – С. 145–155.– Текст доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_10_15 (дата звернення: 15.04.2019).

25. **Упатова, І. П.** Формування методичної майстерності майбутніх учителів початкової школи / І. П. Упатова // Пед. науки : зб. наук. пр. – Херсон, 2017. – Вип. 79, ч. 2. – С. 180–184. – Текст доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_79\(2\)_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_79(2)_39) (дата звернення: 15.04.2019).

26. **Червоненко, К. С.** Соціальний працівник у Новій українській школі / К. С. Червоненко // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. – С. 264–267. – Текст доступний в Інтернеті: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf. (дата звернення: 15.04.2019).

27. **Шаповалова, Т. Г.** Проблеми реалізації здоров'язбережувальної компетентності вчителів початкової школи у відповідності до нового стандарту / Т. Г. Шаповалова // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14–16 черв. 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького [та ін.]. – Мелітополь, 2018. С.276–285. – Текст доступний в Інтернеті: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23232/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V_Keminj%20I_s.230-233%20Melitopol.pdf. (дата звернення: 15.04.2019).

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

(рекомендаційний бібліографічний список)

Упорядник:

Вербова В. В., науковий співробітник
відділу наукової інформаційно-
бібліографічної діяльності ДНПБ
України ім. В. О. Сухомлинського

Сучасне суспільство характеризується великою соціальною динамікою і потребує адекватного рівня освіти. Закон України «Про освіту» [1] (2017) закріплює право громадян на здобуття освіти на всіх рівнях. Особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти.

«Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій» [1].

Розвитку неформальної освіти сприяють світові організації, такі, як ООН, ЮНЕСКО, Європейський Союз, Рада Європи та інші. Саме тому неформальна освіта більш розвинута в зарубіжних країнах та сприймається роботодавцями на рівні з формальною освітою.

Фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено рекомендаційний бібліографічний список «Неформальна освіта як важливий елемент безперервної освіти», який складається з двох розділів:

I. Неформальна освіта в Україні.

II. Зарубіжний досвід неформальної освіти.

Список має наскрізну нумерацію. Бібліографічні записи супроводжуються довідковими анотаціями. У межах розділів документи розміщено за абеткою авторів і назв. Хронологічні рамки дібраного матеріалу – 2015–2019 рр. У підготовці бібліографічного списку використано матеріали міжнародної бази даних EBSCO Publishing, зокрема EBSCOhost Research Databases. Бібліографічний список розрахований на науковців, викладачів, бібліотечних фахівців і всіх, кого цікавлять процеси становлення та розвитку неформальної освіти.

I. НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА В УКРАЇНІ

1. **Про освіту** [Електронний ресурс] : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145–VIII : [редакція від 19.01.2019 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 15.04.2019). – Назва з екрана.

* * *

2. **Бабушко, С. Р.** Вивчення дорослими іноземної мови у неформальному освітньому середовищі як засіб міжкультурного діалогу / С. Р. Бабушко, Л. С. Соловей // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України = Pedagogics and psychology. Newsletter of the NAPS of Ukraine. – 2016. – № 4. – С. 47–54.

Проаналізовано одну з освітніх можливостей неформальної освіти дорослих, що сприяє розвитку міжкультурного діалогу. Розглянуто сутність концепту «міжкультурна компетентність». Окреслено різні підходи до розв'язання проблеми інтеграції мігрантів у суспільство завдяки освітній діяльності громадської організації DVV International, зокрема через вивчення дорослими німецької мови.

3. **Бабушко, С. Р.** Особливості опанування дорослими учнями англійської мови як іноземної у неформальній та інформальній освіті / С. Р. Бабушко, Л. С. Соловей // ScienceRise: Pedagogical Education. – 2017. – № 6. – С. 23–29. – Бібліогр.: 13 назв.

Досліджено способи неформального та інформального навчання ESL дорослих учнів. Виявлено і проаналізовано спільні риси та відмінності в опануванні іноземної компетентності дорослими різних вікових категорій. Систематизовано подані респондентами пропозиції щодо підвищення ефективності процесу формування у дорослих учнів ESL компетентностей у неформальному та інформальному освітніх середовищах.

4. **Василенко, О. В.** Розвиток функціональної грамотності в системі неформальної освіти дорослих / О. В. Василенко // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України = Pedagogics and psychology. Newsletter of the NAPS of Ukraine. – 2016. – № 3. – С. 34–41. – Бібліогр.: 10 назв.

Розглянуто поняття функціональної грамотності, що дає змогу дорослій людині вступати у відносини із зовнішнім середовищем і ефективно в ньому існувати. Доведено пріоритетність формування функціональної грамотності у різних сферах життєдіяльності в освітній політиці розвинених країн і міжнародних організацій. Наголошено, що найширші можливості для формування функціональної грамотності в молоді і дорослих має неформальна система освіти, покликана здобувати знання й навички, необхідні для адаптації до постійних змін у соціальному середовищі, професійного, особистісного та соціального розвитку людини.

5. **Величко, В. Є.** Застосування ІКТ у неформальному навчанні майбутніх учителів математики / В. Є. Величко, О. Г. Федоренко // Фіз.-мат. освіта. – 2017. – Вип. 3. – С. 35–38. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2017_3_8 (дата звернення: 04.04.2019).

Стаття присвячена проблемі використання можливостей неформального навчання та використанню інформаційно-комунікаційних технологій в організації неформального навчання в процесі професійної підготовки майбутніх учителів математики. Розглянуто неформальне навчання з точки зору теорії конективізму, а також питання взаємодії неформального та електронного навчання. Проаналізовано функції викладачів і майбутніх учителів математики у неформальному навчанні.

6. Возняк, О. Порівняльний аналіз формальної та неформальної освіти в контексті євроінтеграції освітнього простору / Оксана Возняк // Вища шк. – 2016. – № 2. – С. 41–47 : рис., табл. – Бібліогр.: 7 назв.

Обґрунтовано специфіку, особливості формальної та неформальної освіти як елементів неперервного навчання в умовах євроінтеграції освітнього простору. Розглянуто типи та форми неформальної освіти. Зроблено порівняльний аналіз формальної та неформальної освіти.

7. Голубенко, Т. О. Формальна та неформальна освіта майбутніх соціальних працівників / Т. О. Голубенко // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 11, Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук. пр. / НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2017. – Вип. 23. – С. 153–158. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2017_23_28 (дата звернення: 04.04.2019).

Стаття присвячена актуальній, але мало розробленій темі теоретичного визначення й законодавчого регулювання формальної і неформальної освіти та можливості використання зарубіжного досвіду в цій сфері в національному законодавстві про освіту в Україні. Розкрито зміст понять «формальна освіта» і «неформальна освіта». Розглянуто педагогічні особливості формальної та неформальної освіти у контексті реформування вищої освіти. Висвітлено важливість єдності формальної та неформальної освіти як невід'ємних елементів навчального процесу.

8. Жихорська, О. В. Формування професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу вищого навчального закладу в умовах інтеграції неформальної та інформальної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Жихорська Оксана Володимирівна ; МОН України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2017. – 20 с.

Дослідження присвячено проблемам формування професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу закладу вищої освіти в умовах інтеграції неформальної та інформальної освіти. Визначено поняття «професійна компетентність навчально-допоміжного персоналу закладу вищої освіти», обґрунтовано її зміст і структурні компоненти, виділено критерії та показники сформованості професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу закладу вищої освіти. Розроблено модель формування професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу закладу вищої освіти, яка базується на систематизації процесу підготовки та розвитку навчально-допоміжного персоналу з метою задоволення соціального замовлення на

працівників з достатнім рівнем професійної компетентності. У результаті дослідження теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено модель формування професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу закладу вищої освіти, розроблено методичні рекомендації щодо формування професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу закладу вищої освіти в умовах інтеграції неформальної та інформальної освіти.

9. **Криволап, О. Ю.** Аналіз тенденцій післядипломної підготовки вчителів початкової школи в умовах неформальної освіти / О. Ю. Криволап // ScienceRise: Pedagogical Education. – 2016. – № 9. – С. 17–21. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/texcped_2016_9%285%29_5 (дата звернення: 04.04.2019).

Проаналізовано зарубіжні та вітчизняні наукові праці з проблеми виявлення й узагальнення сучасних тенденцій післядипломної підготовки вчителів початкової школи. Висвітлено роль формальної, неформальної та інформальної освіти. Доведено важливість поєднання цих видів післядипломної освіти дорослих. Окреслено глобальний і національний характер змін, що впливають на сформованість тенденцій вітчизняної післядипломної підготовки вчителів початкової школи.

10. **Мартинець, Л. А.** Залучення педагогів до професійного розвитку у неформальній та інформальній освіті / Лілія Астахівна Мартинець // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2017. – № 6. – С. 15–16. – Бібліогр.: 3 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2017_6_5 (дата звернення: 04.04.2019).

Розглянуто один з організаційно-педагогічних умов управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів, зокрема залучення педагогів до професійного розвитку в неформальній та інформальній освіті. Зроблено висновок: професійний розвиток педагогів є безперервним процесом, що не вважається завершеним після завершення роботи курсів підвищення кваліфікації або методичного заходу.

11. **Павлик, Н. П.** Неформальна освіта у системі освіти України [Електронний ресурс] / Павлик Надія Павлівна // Освітологічний дискурс : електрон. наук. фах. вид. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. – Текст. дані. – Київ, 2016. – № 2. – С. 27–36. – Бібліогр.: 10 назв. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2016_2_5 (дата звернення: 20.02.2018). – Назва з екрана.

У статті розглянуто сучасну освітню систему України з позиції соціології освіти, системного підходу та теорії педагогічних інновацій. Розкрито соціальне значення освіти та її суспільних й індивідуальних результатів, схарактеризовано інституалізацію освіти як ієрархізовану навчально-виховну діяльність, виокремлено риси освіти як соціального інституту. Описано структуру освіти як відкриту систему педагогічних підсистем різного порядку залежно від типів, ступенів, рівнів, ланок. Проаналізовано закон неперервності освіти, що зумовив розвиток її неформальної та інформальної форм. Визначено соціальні передумови розвитку теорії та практики організації неформальної освіти як

позаінституційної, цілеспрямованої, добровільної діяльності громадських об'єднань й осередків у сфері навчання та виховання. Виокремлено групи суб'єктів неформальної освіти.

12. **Павлик, Н.** Розвиток неформального сегмента у системі неперервної освіти / Надія Павлик // Неперерв. проф. освіта: теорія і практика. – 2016. – Вип. 1/2. – С. 7–12. – Бібліогр.: 17 назв. – Текст доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2016_1-2_3 (дата звернення: 04.04.2019).

Проаналізовано зміст поняття «неперервна освіта» на основі семантичного аналізу вживання терміна в літературі. Узагальнено соціальні передумови розвитку концепції неперервної освіти, означено концептуальні положення та суперечності щодо зміни її ролі та змісту. Розглянуто авторські періодизації процесу становлення неперервної освіти. З'ясовано, що неформальна освіта існувала протягом усього періоду розвитку освітньої системи у формі інноваційної діяльності, яка в процесі підтвердження ефективності й результативності переміщувалася з площини позаінституційного у систему інституційного навчання.

13. **Павлик, Н.** Теорія і практика організації неформальної освіти молоді : навч. посіб. / Надія Павлик ; Житомир. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 161 с. – Бібліогр.: с. 118–129. – Текст доступний в Інтернеті: http://eprints.zu.edu.ua/26013/1/Teoriya_Neformalna_Osvita.pdf (дата звернення: 04.04.2019).

Навчальний посібник розроблено як компонент науково-методичного супроводу дисципліни «Організація неформальної освіти дітей і молоді», яка забезпечує професійну та практичну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр».

14. **Пантюк, Т. І.** Неформальна освіта як складова освіти впродовж життя: сутність, значення, перспективи / Т. І. Пантюк, М. П. Пантюк // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2018. – Вип. 8. – С. 40–49. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2018_8_6 (дата звернення: 04.04.2019).

Проаналізовано специфіку сучасного освітнього простору в контексті процесів глобалізації, технізації, інтеграції, який потребує реалізації освіти впродовж життя людини. Наголошено на необхідності удосконалення існуючого освітнього поля у змістовій та інструментальній площинах. Доведено потребу не лише фахової підготовки, а й перепідготовки кадрів різного віку і профілю.

15. **Пічугіна, І. С.** Діяльність психолога в контексті духовно-морального розвитку особистості дорослих в умовах неформальної освіти / Ірина Сергіївна Пічугіна // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2018. – № 2. – С. 10–16. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2018_2_4 (дата звернення: 04.04.2019).

У статті проаналізовано діяльність психолога в контексті духовного розвитку особистості дорослої людини в неформальній освіті. Досліджено умови неформальної освіти дорослих, її особливості та складники. Проаналізовано

специфіку діяльності психолога та умови неформальної освіти дорослих, визначено спільні риси.

16. **Плинокос, Д. Д.** Неформальна освіта: теоретичні аспекти і наукові підходи / Д. Д. Плинокос, М. О. Коваленко // Наук. пр. Кіровоград. нац. техн. ун-ту. Економічні науки : зб. наук. пр. / Кіровоград. нац. техн. ун-т. – Кіровоград, 2016. – Вип. 29. – С. 53–60. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2016_29_9 (дата звернення: 04.04.2019).

Досліджено теоретичні підходи до визначення поняття «неформальна освіта», наведено різні дефініції, а також розглянуто особливості та детермінуючі риси неформальної освіти як чинника інноваційних перетворень у суспільстві. Виокремлено електронне навчання як різновид неформального навчання в системі неформальної освіти. Визначено, що подальше дослідження неформальної освіти дасть можливість використовувати її з метою прискореного переходу України до інноваційно орієнтованої економічної моделі та забезпечить сталий розвиток національної економіки.

17. **Расказова, О.** Неформальна освіта дорослих у контексті показників людського розвитку / Олена Расказова // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2017. – № 7. – С. 116–125. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2017_7_13 (дата звернення: 04.04.2019).

У статті виявлено й окреслено пріоритетні завдання неформальної освіти дорослих з урахуванням показників людського розвитку на основі аналізу сучасних світових теорій людського капіталу, людського потенціалу, людського розвитку.

18. **Расказова, О. Л.** Освітні івенти як засіб формування громадянськості в неформальній освіті дорослих / Олена Львівна Расказова // Вісн. Глухів. нац. пед. ун-ту ім. Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. – Глухів, 2017. – Вип. 3. – С. 269–280. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2017_3_37 (дата звернення: 04.04.2019).

Проаналізовано низку сучасних івентів, виявлено особливості їх організації і проведення, подано їх стислий опис та загальну характеристику освітніх можливостей. Для кращого розуміння змісту івентів приклади наведено як у сфері неформальної, так і формальної, тобто офіційної системи. Освітні івенти також охарактеризовано як засоби формування громадянськості дорослих. Подано визначення освітніх івентів. Залежно від пріоритетних завдань освітні івенти умовно об'єднано в категоріальні групи – офіційні, ділові, культурні. Розглянуті івенти мають як масовий, так і груповий чи камерний характер.

19. **Раус, В.** Використання технологій неформальної освіти вчителів початкових класів у системі методичної роботи / Вікторія Раус // Початкова шк. – 2016. – № 6. – С. 38–39.

Обґрунтовано необхідність удосконалення управління розвитком педагогічних компетентностей учителів початкових класів. Розглянуто систему методичної роботи в школі з використанням технологій неформальної освіти та висвітлено практичний досвід вчителів початкових класів. Розкрито особливості

вибору кожної технології для розвитку й реалізації творчого професійного потенціалу педагога. Запропоновано модель узгодженої організації роботи всіх структур підвищення кваліфікації з питань управління самоосвітньою роботою педагогів.

20. Раус, В. В. Практичний досвід використання технологій неформальної освіти вчителів початкових класів у системі методичної роботи школи / В. В. Раус // Вісн. післядиплом. освіти : зб. наук. пр. / НАПН України, Держ. вищ. навч. закл. «Університет менеджменту освіти». – Київ, 2016. – Вип. 16. – С. 123–133. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2016_16_16 (дата звернення: 04.04.2019).

Обґрунтовано необхідність удосконалення управління розвитком педагогічних компетентностей учителів. Узагальнено наукові підходи до проблеми організації неформальної освіти дорослих як складової неперервного навчання. Висвітлено практичний досвід використання технологій неформальної освіти вчителів початкових класів у системі методичної роботи. Подано рекомендації щодо вибору технологій неформальної освіти з урахуванням кількісного та якісного складу вчительського колективу. Запропоновано модель узгодженої організації роботи всіх структур підвищення кваліфікації з питань управління самоосвітньою роботою педагогів.

21. Ружицький, В. А. Розвиток професійних художніх умінь у майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі формальної, інформальної й неформальної освіти / В. А. Ружицький // Вісн. післядиплом. освіти. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. / НАПН України, Держ. вищ. навч. закл. «Університет менеджменту освіти» ; голов. ред. В. В. Олійник. – Київ, 2016. – Вип. 1. – С. 105–115. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpopn_2016_1_13 (дата звернення: 04.04.2019).

Проаналізовано шляхи розвитку професійних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі формальної, неформальної та інформальної освіти, виокремлено види діяльності та форми роботи зі студентами, що впливають на результативність професійних умінь.

22. Рахліс, В. Теоретичні аспекти підготовки перемовників засобами неформальної освіти / Вадим Рахліс // Новий Колегіум. – 2018. – № 1. – С. 78–81. – Бібліогр.: 8 назв.

У статті йдеться про точку зору автора щодо відповідальності методів і форм передачі знань, що традиційно використовуються в неформальній освіті, тим завданням, які має реалізувати держава для забезпечення швидкого та якісного формування корпусу професійних перемовників.

23. Савош, В. О. Моделювання як засіб тематичного поєднання в системі неперервної освіти формальної, інформальної та неформальної освіти / Валентин Олексійович Савош // Вісн. Глухів. нац. пед. ун-ту ім. Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. – Глухів, 2018. – Вип. 1. – С. 123–131. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_1_18 (дата звернення: 04.04.2019).

У статті узагальнено наукові напрацювання, що стосуються феноменів «моделювання» й «системи неперервної освіти», та розкрито авторське бачення їх суті. Систему неперервної освіти розглянуто в контексті системотвірної мети, вертикального та горизонтального напрямів її структурної організації, виокремлених суб'єкт-орієнтованих (дитячо-юнацька освіта, освіта дорослих) та засобово-орієнтованих (формальна, інформальна та неформальна освіта) складників.

24. Слободинська, Т. С. Неформальне навчання – одна з умов формування креативної особистості / Слободинська Т. С. // Вісн. наук.-метод. дослідж. Вінниц. гуманітар.-пед. коледжу. – 2018. – Вип. 1. – С. 9–10. – Бібліогр.: 3 назви.

Розглянуто переваги неформального навчання порівняно з традиційни. Доведено, що такий підхід є актуальним й ефективним, оскільки формує самостійну, креативну, сучасну, а отже, успішну особистість.

25. Сулаєва, Н. В. Аксіологічні орієнтири неформальної мистецької освіти майбутніх учителів / Сулаєва Наталія Вікторівна // Мистецтво та освіта. – 2017. – № 4. – С. 2–5. – Бібліогр.: 4 назви.

Висвітлено концепцію неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у художньо-творчих колективах вищих педагогічних навчальних закладів. Подано визначення поняття «неформальна мистецька освіта» у системі професійної підготовки вчителя. Схарактеризовано мету, завдання, функції, принципи, зміст, форми, методи та види неформальної мистецької освіти студентів педагогічних закладів вищої освіти. Визначено ціннісні орієнтири неформальної мистецької освіти.

26. Теренко, О. О. Базові категорії неформальної освіти дорослих / Теренко Олена Олексіївна // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – 2018. – № 4. – С. 105–110. – Бібліогр.: 15 назв.

Систематизовано понятійно-категоріальний апарат неформальної освіти. Досліджено сутність поняття «освіта». Окреслено характерні особливості неперервної освіти.

27. Ткаченко, О. Гейміфікація освіти: формальний і неформальний простір / О. Ткаченко // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка, Рада молодих вчених. – Дрогобиц, 2015. – Вип. 11. – С. 303–309. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2015_11_45 (дата звернення: 04.04.2019).

Проаналізовано історію виникнення, поширення та впровадження гейміфікації (використання ігрових механізмів в освітянському контексті) як сучасного інноваційного процесу, систематизовано категоріальний апарат гейміфікації освіти, визначено основні тенденції розвитку гейміфікації формальної і неформальної освіти.

28. Черевко, С. В. Удосконалення професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів у процесі підвищення кваліфікації засобами формальної і неформальної освіти / С. В. Черевко // Вісн. ун-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія:

Педагогіка і психологія. – 2017. – № 1. – С. 289–295. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduep_2017_1_47 (дата звернення: 04.04.2019).

Розкрито нові аспекти удосконалення професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів. Обґрунтовано організаційно-педагогічні умови удосконалення професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів у процесі підвищення кваліфікації засобами формальної та неформальної освіти. Акцентовано увагу на критеріях перебудови системи підвищення кваліфікації тренерів-викладачів.

29. **Яблоков, С.** Інтеграція формального, неформального та інформального навчання в навчанні англійської мови / Сергій Яблоков // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2018. – № 1. – С. 106–123. – Бібліогр.: 36 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті <http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/5048/1/Yablokov.pdf> (дата звернення: 08.04.2019).

Досліджено питання формального, неформального та інформального навчання англійської мови. Подано визначення понять «формальна», «неформальна» та «інформальна» освіта і навчання. розглянуто значення цих категорій у законодавчому полі України (зокрема у Законі України «Про освіту»). наголошено на значенні інтеграції формального, неформального та інформального навчання в підвищенні ефективності навчання іноземних мов.

II. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

30. **Загорулько Р. В.** Неформальное образование: сущность, специфика, тенденция развития / Р. В. Загорулько, Л. С. Дьяченко, А. Г. Маркевич // Инж. та освіт. технології. – 2015. – № 3. – С. 131–135. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itot_2015_3_41 (дата звернення: 08.04.2019).

Проаналізовано історію виникнення й розвитку неформальної освіти, специфіку розуміння її в різних країнах. Проведено порівняльний аналіз відмінних рис формальної та неформальної освіти. Розкрито основні принципи неформальної освіти: добровільність участі, доступність, задоволення актуальних потреб, варіативність і гнучкість програм, практико-орієнтована спрямованість змісту, орієнтація на фактичний результат тощо. Розглянуто характеристики змісту, форм, методів формальної та неформальної освіти. Виокремлено основні групи суб'єктів, що динамічно розвиваються як сегменти неформальної освіти. Виявлено можливі способи співпраці між зазначеними видами освіти.

31. **Закревська, С.** Визначення неформальної освіти в Бельгії: теоретичний й практичний аспекти / Світлана Закревська // Пед. процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка. – 2017. – № 3. – С. 39–43. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://pptp.kubg.edu.ua/images/2017/3/9.pdf> (дата звернення: 08.04.2019).

Проаналізовано проблематику й сутність характеристики категорії «визнання неформальної освіти дорослих». Розглянуто теоретичні аспекти проблеми та її реалізація в процесі проведення міжнародних порівняльних

проектів у сфері неформальної освіти дорослих. Основну увагу зосереджено на досвіді Бельгії, де питання визнання результатів неформальної освіти дорослих початку XXI ст. посідають особливе місце в загальній системі освіти цієї країни.

32. Заярна, В. Особливості розбудови міжнародного співробітництва у сфері неформальної освіти дітей та учнівської молоді у ЄС: організаційно-процесуальний аспект / Вікторія Заярна // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2016. – № 6. – С. 230–239. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_6_25 (дата звернення: 04.04.2019).

Висвітлено особливості розбудови міжнародного співробітництва у сфері неформальної освіти дітей та учнівської молоді в Європейському Союзі в аспекті організаційно-процесуальних засад. Проаналізовано науковий доробок зарубіжних і українських учених з означеної проблеми. На основі застосування методу структурно-системного аналізу визначено організаційні й процесуальні засади досліджуваного феномену. Зроблено акцент на багаторівневості міжнародного співробітництва у сфері неформальної освіти в ЄС та специфіки сучасних процесів у цій сфері в аспекті кроссекторальної взаємодії й валідації результатів неформальної освіти.

33. Заярна, В. С. Проблема неформальної освіти дітей і молоді в ЄС у контексті дослідницьких тенденцій української педагогічної науки / В. С. Заярна // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2015. – Vol. 3, Is. 69. – С. 39–41. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/ped_psy_iii34_69.pdf (дата звернення: 04.04.2019).

Розглянуто доробок сучасних українських науковців з питань розвитку сфери неформальної освіти як складової реалізації освіти впродовж життя на загальноєвропейському рівні. Застосування загальнонаукових методів аналізу, синтезу, узагальнення дали змогу систематизувати існуючі в українській педагогічній науці підходи за віковою категорією суб'єктів освітнього процесу та напрямками реалізації неформальної освіти. Детально проаналізовано праці українських учених, присвячені європейській системі неформальної освіти дітей і молоді. Визначено подальші перспективи наукових пошуків.

34. Ісаєва, О. А. Висвітлення проблеми неформальної освіти вчителів у Республіці Білорусь на основі робіт білоруських експертів / О. А. Ісаєва // Інновац. педагогіка. – 2018. – Вип. 4, т. 1. – С. 43–48. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2018_4\(1\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2018_4(1)_11) (дата звернення: 04.04.2019).

Розглянуто сектор неформальної освіти вчителів у Республіці Білорусь через призму поглядів білоруських дослідників – педагогів-теоретиків і андрагогів-практиків. Схарактеризовано їхні думки щодо значення цього сектора навчального процесу, його специфічних рис і методів реалізації в білоруських умовах.

35. Компанієць, О. Система неформальної освіти в державі Ізраїль / Олександра Компанієць // Новий Колегіум. – 2017. – № 2. – С. 54–57. – Бібліогр.:

8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2017_2_17 (дата звернення: 04.04.2019).

Визначено місце неформальної освіти в сучасній освітній системі держави Ізраїль. Виокремлено певні особливості у визначенні поняття «неформальна освіта» в ізраїльській фаховій літературі. Розглянуто форми і напрями освітянської роботи в системі неформальної освіти держави Ізраїль.

36. **Луговий, В. І.** Комунальні коледжі США: досвід для України / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України = Pedagogics and psychology. Newsletter of the NAPS of Ukraine. – 2016. – № 2. – С. 37–48. – Бібліогр.: 19 назв.

На прикладі провідного штату Флорида проаналізовано специфіку комунальних коледжів США з огляду на розвиток відповідних закладів освіти в Європі та Україні. Зазначено, що ці коледжі відіграють велику роль у забезпеченні формальної і неформальної освіти впродовж життя, насамперед післясередньої невищої та вищої освіти як загальноакадемічного, так і професійного спрямувань.

37. **Мелешко, І. В.** Визнання результатів неформальної освіти дорослих у Фінляндії: особливості і механізми / Мелешко І. В. // Пед. науки : зб. наук. пр. – Херсон, 2018. – Вип. 82, т. 1. – С. 23–26. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_82%281%29_6 (дата звернення: 04.04.2019).

У статті здійснено спробу визначити сутність валідації результатів неформальної освіти дорослих у Фінляндії та проаналізувати особливості функціонування механізмів визнання та підтвердження кваліфікацій, здобутих під час неформального навчання дорослого учня, а також окреслити можливості використання позитивного фінського досвіду в Україні.

38. **Мелешко, І.** Ключові принципи функціонування неформальної освіти дорослих у Фінляндії / Мелешко Інна // Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів : матеріали VI Міжнар. наук.-методол. семінару, 18 трав., 2017 р. / НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, Хмельниц. нац. ун-т [та ін.]. – Київ ; Хмельницький, 2017. – С. 39–42. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://ipood.com.ua/data/NAUKOVI_CENTRY/UNESCO/Publications/khmelnysk_tez_y_2017_.pdf (дата звернення: 08.04.2019).

Розглянуто фінську систему неформальної освіти дорослих (ліберальна освіта дорослих). Основним принципом фінської ліберальної освіти дорослих є розвиток особистості, підготовка дорослих до професійної діяльності в умовах жорсткої конкуренції. Сьогодні неформальна освіта покликана просувати дорослих, готуючи їх до діяльності в динамічному соціальному та економічному середовищі. Найважливішою рисою фінської системи ліберальної освіти дорослих є право вибору, особливо це стосується навчального плану та програм.

39. **Мелешко, І. В.** Неформальна освіта дорослих як фактор соціокультурної модернізації українського суспільства: досвід Фінляндії

/ Мелешко І. В. // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. пр. / НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2018. – Вип. 61. – С. 178–161. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/61-2018/46.pdf> (дата звернення: 08.04.2019).

У статті розглянуто поняття «неформальна освіта дорослих» у контексті модернізації українського суспільства, розкрито його сутність як фактора соціокультурних та соціально-економічних трансформацій. Проаналізовано важливість якісно нових підходів до організації послуг освіти дорослих, що сприяє професійному та особистому розвитку. Визначено, що фінська неформальна освіта дорослих пов'язана з навчально орієнтованим особистісним процесом, у якому дорослі учні є активними споживачами знань і навичок, відтворюваних не за вимогою системи освіти, а для особистого зростання та вдосконалення. На прикладі досвіду Фінляндії сформульовано основні стратегії неформальної освіти дорослих для потреб українського суспільства.

40. **Мелешко, І. В.** Основні складники розвитку неформальної освіти дорослих Фінляндії / Мелешко Інна Вікторівна // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – 2017. – № 13/14. – С. 98–103. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2250/2326> (дата звернення: 08.04.2019).

Розкрито фінський досвід неформальної освіти дорослих, яка є важливим складником неперервної освіти і має великі потенційні можливості щодо розвитку суспільства, держави й особистості. Зроблено аналіз функціонування освітніх інституцій неформальної освіти дорослих і особливостей їх взаємодії. Визначено, що основною перевагою фінської концепції неформальної освіти дорослих є усвідомлення соціальної рівності, прав і можливостей навчання дорослих учнів.

41. **Мелешко, І. В.** Становлення та розвиток провайдерської мережі неформальної освіти дорослих / Інна Мелешко // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2018. – № 5. – С. 46–56. – Бібліогр.: 16 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2018_5_7 (дата звернення: 08.04.2019).

Розглянуто складові основи системи неформальної освіти дорослих. Проаналізовано інституційні елементи структури основних провайдерів неформальної освіти дорослих Фінляндії.

42. **Павлик, Н. П.** Зарубіжний досвід неформальної освіти / Н. П. Павлик // Наук. зап. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2016. – № 1. – С. 264–273. – Бібліогр.: 34 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2016_1_50 (дата звернення: 84.04.2019).

Подано результати компаративного аналізу становлення неформальної освіти за кордоном за хронологічно-територіальним критерієм: Скандинавські країни, країни Європейського Союзу, Канада і США, країни Східного партнерства, Росія. Визначено основні тенденції організації неформальної освіти за кордоном. Розглянуто основні інститути неформальної освіти, а

також форми і методи її організації. Встановлено, що основними провайдерами неформальної освіти є громадські об'єднання, освітні заклади та професійні спілки. Ознаками розвиненої системи неформальної освіти є розробленість нормативно-правової бази і функціонування державних механізмів її забезпечення.

43. **Повалій, Т. Л.** Неформальна хореографічна освіта в Республіці Польща / Т. Л. Повалій // Актуальні питання мистецької освіти та виховання : зб. наук. пр. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2017. – Вип. 1. – С. 59–69. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmov_2017_1_9 (дата звернення: 04.04.2019).

Розглянуто неформальну хореографічну освіту й особливості функціонування її осередків у Республіці Польща. Конкретизовано основні поняття – «хореографічна освіта» та «неформальна освіта». Проаналізовано витoki неформальної хореографічної освіти в Польщі (індивідуальна танцювальна підготовка, створення палаців і центрів культури, запрошення на професійну сцену танцівників-аматорів). Розкрито структуру (школи мистецтв, палаци та будинки культури, ансамблі танцю, хореографічні студії, центри, клуби, гуртки, курси) та зміст (авторські навчальні програми) неформальної хореографічної освіти в сучасній Польщі.

44. **Татомир, І. Л.** Легалізація досягнень неформальної онлайн-освіти: досвід розвинутих держав у розробленні єдиного інноваційного паспорта навчання / І. Л. Татомир // Екон. вісн. Запоріз. держ. інж. акад. – 2017. – Вип. 2, ч. 1. – С. 29–33. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2017_2\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2017_2(1)_7) (дата звернення: 04.04.2019).

Проаналізовано кращі світові практики у формуванні інноваційного паспорта навчання та визначено чинники, які перешкоджають його визнанню. Встановлено, що важливими віхами на шляху до визнання неформального та інформального навчання стало запровадження Європейським Парламентом Паспорта мобільності. З'ясовано, що вагомих здобутків у питаннях забезпечення переходу від кваліфікаційної моделі до повноцінних компетентнісних моделей досягли уряди країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку, запропонували провадити дипломи компетенцій, які супроводжували б людей у їх професійній кар'єрі. Обґрунтовано, що найбільш узагальненим варіантом інноваційного «Паспорта навчання» став запропонований Європейською Комісією проект VM-Pass.

45. **Фучила, О. М.** Неформальна освіта дорослих у м. Брюссель (Бельгія) на прикладі неприбуткової організації «Сітізенн» / Фучила Олена Миколаївна, Балацька Любов Петрівна // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – 2018. – № 2. – С. 139–143. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2475/2573> (дата звернення: 04.04.2019).

У статті розглянуто основні аспекти неформальної освіти дорослих у багатoproфільному суспільстві Бельгії у її найбільш насиченому іммігрантами регіоні «Брюссель-Столиця». Виокремлено переваги та недоліки неформальної освіти та проблеми залучення громадян до навчання у ній. Особливості навчання

дорослих в епоху глобалізації та поширення міграційних процесів показано на прикладі діяльності неформальної організації «Сітізенн».

46. **Brock-Utne, B.** Using a narrative approach to researching literacy and non-formal education in Africa and Asia / Brock-Utne Birgit // International Review of Education / Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft. – 2018. – Vol. 64, Iss. 6. – P. 701–711. – DOI: 10.1007/s11159-018-9755-5

Досліджено стан грамотності та неформальної освіти в Африці й Азії. Африканські приклади наведено з Південної Африки і Танзанії, азіатські – з Філіппін і Шрі-Ланки.

47. **Educating for virtue:** How wisdom coordinates informal, non-formal and formal education in motivation to virtue in Canada and South Korea / Ferrari Michel, Bang Hueyoung, Ardelt Monika, Feng Zhe // Journal of Moral Education. – 2019. – Vol. 48, Iss. 1. – P. 47–64. – DOI: 10.1080/03057240.2018.1546169

Досліджено ефективні способи координації неформальної, інформальної та формальної освіти в мотивації чесноти в Канаді та Південній Кореї.

48. **European inventory** on validation of non-formal and informal learning – 2016 update : Synthesis report / European Centre for the Development of Vocational Training. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. – 100 p.

Звіт Європейського центру розвитку професійної підготовки з приводу європейської інвентаризації щодо валідації неформального та інформального навчання за 2016 рік.

49. **Fernández-Limón, C.** The role of non-formal contexts in teacher education for STEM: the case of hornos science and technology interactive centre / Fernández-Limón Claudia, Fernández-Cárdenas Juan Manuel, Galindo Alma Adrianna Gómez // Journal of Education for Teaching. – 2018. – Vol. 44, Iss. 1. – P. 71–89. – DOI: 10.1080/02607476.2018.1422623.

У статті досліджено роль неформального контексту в педагогічній освіті вчителів, які викладають у державних школах у штаті Нуево-Леон, Мексика.

50. **Greaves, M.** Shelter in a storm: A case study exploring the use of psychosocial protection Strategies in non-formal refugee education in Lebanon / Greaves Morten, Nabhani Mona, Bahous Rima // International Journal of Educational Development. – 2019. – Vol. 66. P. 70–77. – DOI: 10.1016/j.ijedudev.2019.02.005.

Розглянуто досвід учителів щодо застосування стратегії психосоціального захисту в контексті неформальної освітньої програми для біженців у Лівані при індуктивному створенні освітніх практик, які допомагають забезпечити психосоціальне благополуччя дітей, що перебувають під їх опікою.

51. **Kapur, R.** Non-Formal Education [Electronic resource] / Radhika Kapur // ResearchGate : [науковий портал та соціальна мережа, засіб співробітництва між вченими з будь-яких наукових дисциплін]. – Text data. – Berlin, 2018. – Mode of access: https://www.researchgate.net/publication/323745512_Non-Formal_Education (last access: 08.04.2019).

Досліджено поняття неформальної освіти, її значення, види та засоби впровадження.

52. **Non-Formal Learning Handbook for Volunteers and Volunteering Organisations.** – Berlin, 2017. – 63 p. – Mode of access: <http://www.icye.org/wp-content/uploads/2017/06/NFE-Handbook-May-2017.pdf> (last access: 08.04.2019).

Довідник «Неформального навчання для волонтерів та організацій волонтерів» є результатом проекту «Волонтери на інтерфейсі між формальною та неформальною освітою». Основні цілі проекту – створення синергії між формальною і неформальною освітою, сприяння використанню неформальних методів навчання у формальній освіті для задоволення потреб у навчанні дітей і молоді, зокрема молодих людей, що перебувають у небезпеці.

53. **Spiteri, M.** The benefits of non-formal learning [Electronic resource] / Mahira Spiteri // EPAL : Electronic Platform for Adult Learning in Europe. – Text data. – Europe, 2016. – Mode of access: <https://ec.europa.eu/epale/en/blog/benefits-non-formal-learning> (last access: 08.04.2019).

У статті презентовано досвід роботи вчителя з Мальти Луї Дебоно як тренера з неформального навчання волонтерів Європейської служби добровольців і тренера з прав людини в Раді Європи.

ГЕЙМІФІКАЦІЯ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

(рекомендаційний бібліографічний список)

Упорядники:

Самчук Л. І., завідувач відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

Мойсеюк Ю. М., молодший науковий співробітник відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

На початку XXI ст. навчання, засноване на грі, і навчання із застосуванням ігрових елементів мали масовий характер. Однак спектр ігор, який став сьогодні доступний як дітям, так і педагогам, значно розширився порівняно з кінцем XX ст. Пов'язано це, насамперед з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій і доступністю різних індивідуальних електронних пристроїв. Протягом останніх років набули поширення методи гейміфікації як засіб підвищення мотивації та залучення до навчання.

Термін «гейміфікація» вперше виник у 1912 р., коли відома компанія «Крекер» у власну продукцію почала вкладати іграшку-сюрприз, що в подальшому стало популярним і серед інших компаній. Справжню популярність гейміфікація здобула в 2010 р. завдяки прикладам, які наочно продемонстрували характер і ефективність явища в дії, і була інтегрована у численні різноманітні структури та представлена широкій аудиторії.

Існує багато різних трактувань поняття «гейміфікація», але всі вони зводяться до використання ігрових технологій у неігрових ситуаціях. Наприклад, Кевіна Вербаха: «Гейміфікація – використання ігрових елементів та ігрових механік у неігровому контексті»¹, Гейба Зікерманна: «Процес реалізації ігрових стратегій у бізнесі називається гейміфікацією. З його допомогою ви можете набути досвіду, який створить необхідний сенс і посилить мотивацію співробітників та клієнтів. Гейміфікований проект використовує переваги ігрових механік, програм лояльності та поведінкової економіки для розв'язання

¹ Werbach K. For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Busi. Philadelphia, 2012. 148 p. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=65948&p=1.

критичних проблем і посилення залучення»². Карл Капп дає найрозгорнутіше визначення гейміфікації. На його думку, це використання принципів ігрової механіки, естетики і мислення для того, щоб залучити учнів до навчального процесу, підвищити мотивацію, активізувати навчання і вирішити проблеми³.

У Законі України «Про освіту» зазначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей...»⁴. Один із шляхів реалізації означених цілей є впровадження елементів гейміфікації в освіті. Це сприяє підвищенню мотивації до навчання, стимулюванню творчої особистості, поліпшенню якості комунікації суб'єктів навчання тощо.

Фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено анотований рекомендаційний бібліографічний список «Гейміфікація в системі новітніх технологій навчання», який має наскрізну нумерацію. Документи розміщено за абеткою авторів і назв. Використовується система гіперпосилань на електронні версії документів. Хронологічні рамки дібраного матеріалу: 2014–2018 рр. У підготовці бібліографічного списку використано матеріали міжнародної бази даних EBSCO Publishing, зокрема EBSCOhost Research Databases.

Рекомендаційний список адресовано науковим, науково-педагогічним і педагогічним працівникам, здобувачам вищої освіти та всім, кого цікавлять питання використання сучасних освітніх технологій в освітньому процесі закладів освіти.

1. Бабич, К. И. Геймификация как элемент повышения познавательной активности обучающихся [Электронный ресурс] / Бабич К. И. // Качество естественно-математического образования: проблемы, реалии, перспективы : материалы респ. электрон. науч.-практ. конф., 26–29 апр. 2016 г., Донецк / Донец. респ. ин-т доп. пед. образования [и др.]. – Текст. дан. – Донецк, 2016. – Т. 1. – С. 12–15. – Режим доступа: https://drive.google.com/file/d/0B_wN6pqGGkWRM3AwbG04cVdXU2M/view (дата обращения: 03.04.2019). – Загл. с экрана.

Розглянуто відмінності комп'ютерних ігор від традиційного навчання. Визначено переваги гейміфікації в освітньому процесі. Аргументовано, що впровадження ігрових елементів у навчання сприяє підвищенню пізнавальної активності учнів.

2. Брайченко, О. Гейміфікація: коли книжка перетворюється на гру [Електронний ресурс] / Олена Брайченко // Читимо: культура читання і мистецтво книговидавництва. – Текст. дані. – [Україна], 2018. – Режим доступу:

² Zichermann G. The Gamification Revolution: How Leaders Leverage Game Mechanics to Crush the Competition. New York : McGraw Hill Professional, 2013. 256 p. URL: <https://www.rulit.me/books/gejmifikaciya-v-biznese-kak-probitsya-skvoz-shum-i-zavladet-vnimaniem-sotrudnikov-i-klientov-read-467061-1.html>.

³ Капп К. М. The Gamification of Learning and Instruction: Game-Based Methods and Strategies for Training and Education. San Francisco : Pfeiffer, 2012. 336 p.

⁴ Про освіту : Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII : [редакція від 19.01.2019] // Законодавство України / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 03.04.2019).

<http://www.chytomo.com/hejmefikatsiia-koly-knyzhka-peretvoriuietsia-na-hru/> (дата звернення: 03.04.2019). – Назва з екрана.

Про виступ незалежного бізнес-аналітика і консультанта, власника goodbooks.pl Марчіна Скрабка на семінарі, який відбувся в межах програми «Booking the Future» 30 травня – 3 червня 2018 р. у Мистецькому Арсеналі. Зокрема він наголосив, що колишній спосіб навчання не відповідає викликам сучасного суспільства. І саме гейміфікація відіграє важливу роль в агітації до читання у школах та й загалом в освітній культурі. М. Скрабка розповів про нові технології та точки перетину книжки, навчання та дозвілля.

3. Бугаєва, В. Ю. Гейміфікація як спосіб формування активної професійної поведінки майбутніх фахівців ІТ галузі / В. Ю. Бугаєва // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2017. – Вип. 56. – С. 129–135. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2017_56_16 (дата звернення: 03.04.2019).

У статті актуалізовано увагу на проблемах конкурентноспроможності сучасних фахівців ІТ-спеціальності, наголошено на позитивності осучаснення форм і методів їхньої підготовки. Розкрито поняття «гейміфікація», що змістовно представлено на основі реалізації ігрових технологій. Розглянуто загальні відомості використання ігрових інструментів у неігрових процесах. На основі галузевих періоджерел щодо визначення поняття «гейміфікація» та вивчення досвіду науковців і фахівців бізнесу, маркетингу, розробки ігор у статті наведено переваги використання гейміфікації у професійному середовищі, визначено перспективи їх застосування як форми організації навчального процесу. Низкою прикладів з авторського досвіду робота підтверджує доцільність використання гейміфікації у навчанні для підвищення мотивації та залучення до діяльності, формування активної професійної поведінки майбутніх фахівців.

4. Бузько, В. Л. Гейміфікація як засіб формування пізнавального інтересу у навчанні фізики / Вікторія Леонідівна Бузько, Юлія Володимирівна Єчкало // Новітні комп'ютерні технології / Криворізь. нац. ун-т. – Кривий Ріг, 2017. – Т. 15. – С. 171–175. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/0564/818/1/660-1-2621-1-10-20170428.pdf> (дата звернення: 03.04.2019).

У статті розглянуто можливості гейміфікації у навчанні фізики для формування пізнавального інтересу учнів. Проаналізовано основні форми та напрями гейміфікації освіти, виокремлено основні елементи гейміфікованого освітнього процесу (табл. 1).

Розглянуто поняття «гейміфікація» як процес, що дає можливість формувати пізнавальний інтерес учнів і мотивувати їх на досягнення успіху в навчанні фізики. Зазначено, що гейміфікація у навчанні фізики допомагає ефективно розв'язати низку практичних завдань.

Елементи гейміфікованого освітнього процесу

Прогрес (наочне відображення поступового зростання)		Рівні (розширення й відкриття доступу до контенту)		Бали (цифрове відображення значимості виконаного завдання)	
Інвестиції (відчуття гордості за особистий внесок у гру)	Досягнення (здобуття публічного схвалення за завершення завдання)	Нові завдання (вхід у систему, щоб отримати нові завдання)	Спільна робота (спільні дії для досягнення навчальної мети)	Епічне значення (робота задля досягнення чогось визначного)	Віртуальність (стимул до залучення нових користувачів)
Поступове отримання доступу до нової інформації	Бонуси (отримання неочікуваних винагород)	Зворотний відлік (виконання завдань за обмежений період часу)	Відкриття (дослідження власного освітнього простору і відкриття нових фрагментів знань)	Запобігання втратам (гра задля запобігання втратам вже здобутого знання)	Синтез (робота над завданнями, для розв'язання яких необхідно відразу кілька навичок)

Наведено приклади впровадження гейміфікації у навчання фізики шляхом використання сервісу Kahoot! для створення онлайн-вікторин, тестів та опитувань (рис. 1).

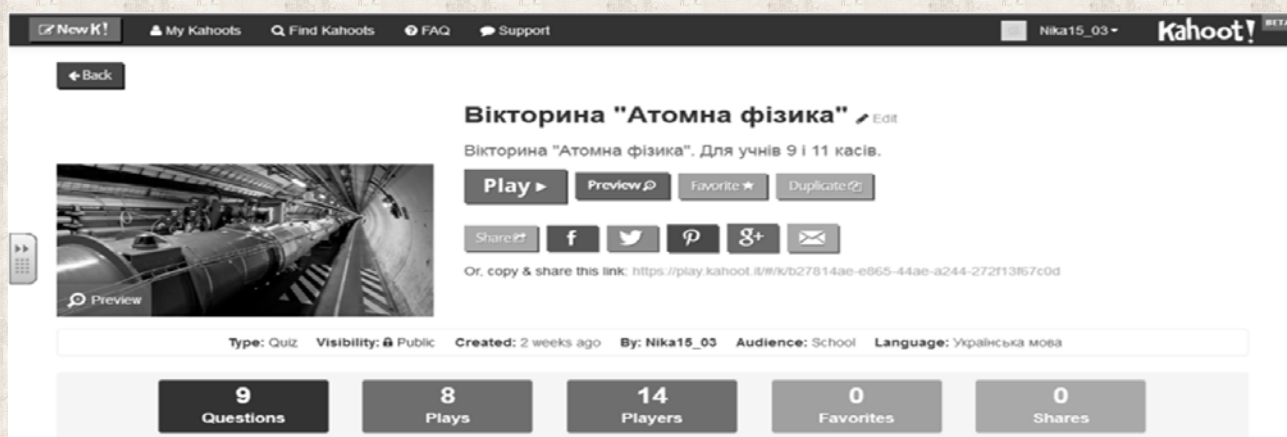

Рис. 1. Вікторина, яку створено за допомогою сервісу Kahoot!

5. Волкова, Н. П. Інформаційно-комунікаційні технології. Гейміфікація / Н. П. Волкова // Інтерактивні технології навчання у вищій школі : навч.-метод. посіб. / Н. П. Волкова ; Ун-т ім. Альфреда Нобеля. – Дніпро, 2018. – С. 162–206. – Бібліогр.: 12 назв.

Значну увагу приділено інформаційно-комунікаційним технологіям навчання, зокрема застосуванню ігрових механік у неігрових ситуаціях для заохочення певної поведінки (гейміфікація), та організаційно-методичним підходам до їх використання у вищій школі. Визначено переваги використання гейміфікації у

навчанні та виокремлено елементи гейміфікованого освітнього процесу. Розділ посібника містить блок практичних матеріалів (вправи, ігри, кейси, квести, тренінги тощо).

6. **Гейміфікація vs образовательные игры: найди отличия** [Електронний ресурс] // Велика ідея. – Текст. дан. – Київ, 2017. – Режим доступу: <https://biggggidea.com/project/naukova-kvest-gra-sekretna-ekspeditsiya/blog/1827/> (дата обращения: 03.04.2019). – Загл. с экрана.

У статті розглянуто методики гейміфікації, які можна використати в процесі навчання: шлях гравця, типи мотивації, ігровий баланс, загадки, сюрпризи, зворотний зв'язок.

7. **Горєлов, В.** Гейміфікація навчання / Віталій Горєлов, Даріуш Саля // Інформаційні технології та комп'ютерне моделювання : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 15–17 трав. 2017 р., Івано-Франківськ / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника [та ін.]. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 136–139. – <http://itcm.comp-sc.if.ua/2017/Goryelov.pdf> (дата звернення: 03.04.2019).

У статті розглянуто гейміфікацію як сучасний процес навчання. Проаналізовано складові процесу гейміфікації (рис. 2). Розглянуто реалізацію ігрового підходу до вивчення дисципліни «Програмування», мова – Java.

Висвітлено досвід ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» та науково-технологічного університету Akademia Gyrniczo-Hutniczaim. Stanisiawa Staszicaw Krakowie в реалізації міжнародного грантового проекту Erasmus+ KA2 CBHE No561728-EPP-1-2015-1-ES-EPPKA2-CBHE-JP «Співробітництво між університетами та підприємствами в сфері ігрової індустрії в Україні – Game Hub», який полягає у забезпеченні студентів, безробітних, тимчасово переселених та ветеранів антитерористичної операції знаннями та навичками, необхідними для роботи в цифровій ігровій галузі, що підвищить їх можливості працевлаштування та самореалізацію.

Рис. 2. Складові процесу гейміфікації навчання

8. **Дідякова, О.** Гра як інструмент: що таке гейміфікація? [Електронний ресурс] / Олена Дідякова // Mistosite : [проект Аналіт. центру CEDOS (ГО «Центр дослідження суспільства»)]. Mistosite створений і працює в рамках проекту «Посилення громадської участі в містах України» за підтримки Фундації Чарльза Стюарта Мотта та Ініціативи відкритого сусп-ва для Європи]. – Текст. дані. – [Україна], 2018. – Режим доступу: <https://mistosite.org.ua/articles/hra-iak-instrument-shcho-take-heimifikatsiia> (дата звернення: 03.04.2019). – Назва з екрана.

У статті визначено термін «гейміфікація», схарактеризовано її функції: підвищення ефективності навчання або роботи, спрямування людської поведінки, подолання бар'єрів, розв'язання життєвих ситуацій. Окреслено вимоги до впровадження ігрових технік: чітко сформульовані цілі, що забезпечують мотивацію участі у грі, логічні та послідовні правила, що задають обмеження та рамки досягнення поставлених цілей, стабільна система зворотного зв'язку, яка гарантує, що поставлені цілі досяжні, а гравці дотримують правил, добровільна згода на участь у грі та дотримання правил досягнення мети.

9. **Захарова, О. В.** Підвищення якості послуг вищої освіти за допомогою гейміфікації / О. В. Захарова, А. В. Грузд // Наук. пр. Кіровоград. нац. техн. ун-ту. Економічні науки / Кіровоград. нац. техн. ун-т. – Кропивницький, 2017. – Вип. 32. – С. 113–122. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2017_32_13 (дата звернення: 03.04.2019).

Проаналізовано досвід застосування ігрових технологій у проведенні занять у вищих навчальних закладах. Досліджено сутність понять «гейміфікація», «ігрове навчання», «гейміфікація освіти». Здійснено порівняння традиційного підходу до навчання та гейміфікації, встановлено переваги та недоліки (табл. 2).

Таблиця 2

Переваги і недоліки традиційної форми навчання та гейміфікації

Традиційне навчання	Гейміфікація
<i>Переваги</i>	
Спільна психоемоційна взаємодія з викладачем, можливість передавання ним власного професійного досвіду, унікальних особливостей виконання певних дій та функцій у межах професії	Можливість використання дистанційної форми (як індивідуально, так і колективно), що надає слухачеві доступ до навчання з будь-якого місця, у будь-який час та без відриву від основної роботи
Можливість за короткий час передати та засвоїти великий обсяг інформації у стислому вигляді	Можливість користуватися різними мультимедійними засобами та новітніми технологіями
Набуття навичок соціальної комунікації та міжособистісної взаємодії завдяки тісному контакту із студентами групи та контролю з боку викладачів	Активізація творчих здібностей людини, розвиток креативного мислення, посилення таких якостей, як самоорганізація, самоконтроль та самодисципліна
Можливість висловлювання власних думок під час обговорення матеріалу, розвиток кругозору	Менше навантаження на студентів, більший ступінь самостійності у навчанні, саморозвиток, дисципліна
Можливість додаткового обговорення змісту матеріалу в разі його нерозуміння, повторне його опрацювання	Різнобічний виклад матеріалу викликає інтерес до навчання, що підвищує рівень засвоєння матеріалу

<i>Недоліки</i>	
Відсутність можливості застосування індивідуальної форми навчання, усереднення складності матеріалу	Дефіцит спілкування під час навчання, висока ймовірність зробити неправильні висновки
Стандартизація навчальних матеріалів, що не сприяє розвивиткові унікальних здібностей студентів	Збільшення кількості часу, який людина проводить за ЕОМ, можливі збої у роботі техніки
Орієнтованість під час навчального процесу переважно на пам'ять, а не на мислення й розуміння	Потреба в спеціальній підготовці викладачів та наявності певного часу на опанування нових технологій
Значні витрати часу на отримання одиниці нової інформації, незакріплення її на практиці	Значні витрати часу на розроблення та впровадження ігрових технологій, істотні витрати

У статті обґрунтовано правила створення ігрового механізму. Конкретизовано способи впровадження принципів гейміфікації. Визначено етапи гри, бонусну програму, елементи, що відображають досягнення і прогрес у навчанні.

10. Качан, Б. М. Гейміфікація в системі новітніх технологій навчання іншомовної компетентності студентів медичних вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Б. М. Качан // Народна освіта : електрон. наук. фах. вид. / Комун. вищ. навч. закл. Київ. облради «Академія неперервної освіти» [та ін.]. – Текст. дані. – Біла Церква, 2017. – Вип. 2. – С. 55–59. – Бібліогр.: 12 назв. – Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4865 (дата звернення: 03.04.2019). – Назва з екрана.

У статті розглянуто поняття «гейміфікація». Подано структуру ігрового навчання, запропоновану Дж. Стаальдуйненом і С. Фрейтасом, що містить дидактичні моделі (рис. 3). Схема демонструє необхідність поєднання організації гри і стратегій педагогічного моделювання, всі елементи якої є взаємопов'язаними, що створює для викладача чітку картину інтерпретації гейміфікації на занятті.

Рис. 3. Структура ігрового навчання, що містить дидактичні моделі

Розглянуто питання впровадження гейміфікації в неігровому середовищі з метою розвитку інтересу студентів медичних закладів вищої освіти до вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням. Успішність застосування ігрових елементів проаналізовано на прикладах медичних квестів, веб-квестів, а також різних ресурсів для опитування фахового термінологічного вокабуляра.

11. **Коневщинська, О. Е.** Зарубіжний досвід використання «Minecraft: Education Edition» у проектній діяльності / Коневщинська О. Е. // Інформаційні технології в освіті / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2017. – № 3 – С. 86–97 : рис. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://ite.kspu.edu/webfm_send/957 (дата звернення: 03.04.2019).

У статті обґрунтовано актуальність стрімкого розвитку Інтернет-технологій у сучасному цифровому суспільстві, що зумовлює швидкі зміни в освітній галузі. Здійснено ґрунтовний аналіз зарубіжного досвіду використання освітньої версії «Minecraft: Education Edition» у проектній діяльності. Проаналізовано Інтернет-джерела, психолого-педагогічну та навчально-методичну літературу з проблеми дослідження. Визначено основні освітні тренди, серед яких дистанційне та мобільне навчання, MOOC, доповнена реальність, хмарні LMS, персоналізація, BigData, гейміфікація, які змінюють зміст освіти та впливають на її якість. Доведено, що застосування ігрових моделей та технік з освітньою метою може позитивно вплинути на результативність навчання дітей. Розглянуто зміст розділів та основні напрями використання освітньої платформи у навчальному процесі та здійсненні проектної діяльності учнів і вчителів. Представлено результати спільної роботи дітей на уроках математики, мови і літератури, історії та географії (рис. 4).

Рис. 4. Приклад спільного проекту учнів початкової школи «Kristi dreams of pink frosted cupcakes» на уроках літератури

Важливими аспектами, необхідними в інформаційному суспільстві, визначено колаборацію, самонавчання та ефективне спілкування суб'єктів навчального процесу для здійснення проектно-орієнтованої, навчально-пізнавальної та інноваційної діяльності в освітній практиці. Перспективним напрямом подальших досліджень означено проектування методики навчання за

ігровими сценаріями *Minecraft: Education Edition* з метою подальшого впровадження в українську освітню практику.

12. **Кравець, Н. С.** Етапи створення гейміфікованої системи для використання в навчальному процесі ВНЗ / Н. С. Кравець // Вісн. Харків. держ. акад. культури. Серія: Соціальні комунікації / Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2017. – Вип. 50. – С. 198–206. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/haksk_2017_50_19 (дата звернення: 03.04.2019).

Розглянуто базові визначення гейміфікації, запропоновані різними фахівцями, зокрема Кевіном Вербахом та Гейбом Зікерманном. Наведено огляд публікацій, у яких досліджено теорію і практику гейміфікації, основні принципи використання її методів у бізнесі та навчанні. Описано етапи створення гейміфікованої системи з адаптацією до втілення в освітніх інструментах: 1. Визначення мети; 2. Опис гравців; 3. Опис цільової поведінки; 4. Визначення шляху гравця; 5. Визначитися, що розважатиме; 6. Обрання інструментів.

Проаналізовано відмінності гейміфікації від ігор, симуляторів і традиційної освіти (табл. 3). Розглянуто перспективні моделі впровадження методів гейміфікації або гейміфікованих систем у навчальний процес закладів вищої освіти.

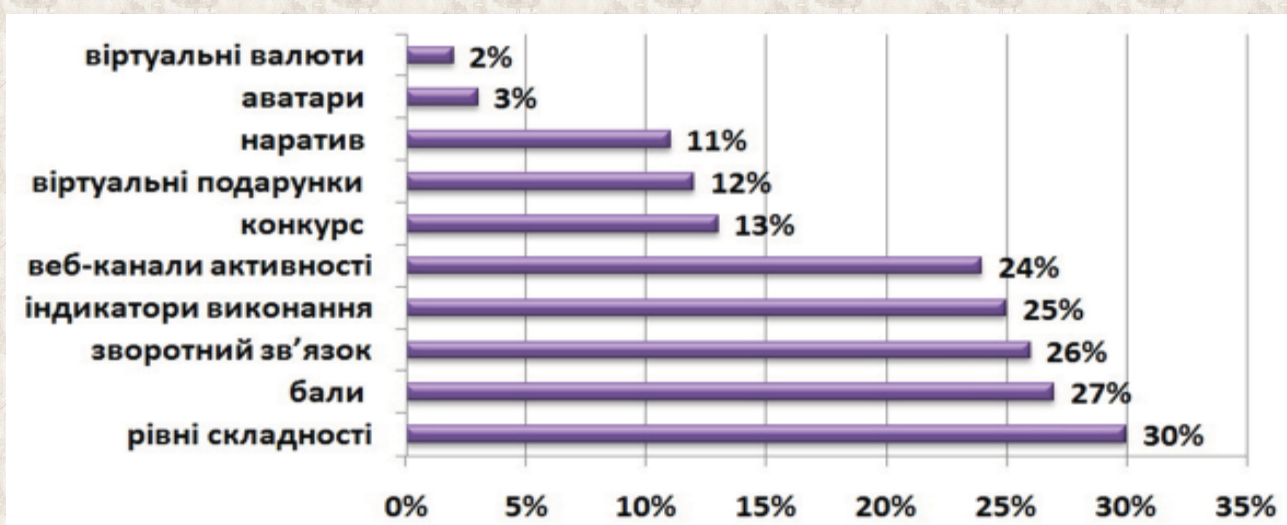
Таблиця 3

Відмінні ознаки гейміфікації

Параметр порівняння	Традиційні ігри	Симулятори (serious games)	Гейміфікація	Традиційна освіта
Завдання	існують			
Зворотний зв'язок	постійний, безперервний			існує
Цілі	визначені			інколи невизначені або незрозумілі
Шлях до майстерності	доступний кожному			доступний, якщо пощастить
Правила	чіткі, прозорі, долучені до контексту гри	надбудовані над існуючим контекстом		інколи невизначені
Невдачі	очікувані, заохочують до дії			караються, приховуються
Статус користувача	прозорий, своєчасно оновлюється			прихований
Дії гравця	наповнені ігровим змістом	корисні для існуючого контексту, частина дій наповнюється додатковим ігровим змістом		корисні для існуючого контексту
Наратив (те, що поєднує складові системи в єдине ціле)	існує			якщо пощастить
Добровільність	існує	ні	існує	ні

13. **Кравець, Н. С.** Метод відбору ігрових механік для використання в навчальних гейміфікованих системах / Н. С. Кравець / Вісн. Харків. держ. акад. культури. Серія: Соціальні комунікації / Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2017. – Вип. 51. – С. 116–125. – Бібліогр.: с. 122–124. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/haksk_2017_51_11 (дата звернення: 03.04.2019).

Розглянуто базові визначення ігрових механік, запропоновані різними фахівцями. Наведено огляд публікацій, у яких досліджено класифікацію ігрових елементів, теорію і практику їх використання в електронному навчанні. Описано методи вибору ігрових механік, акцентовано увагу на освітньому контексті. Проаналізовано результати статистичних досліджень уподобань користувачів систем онлайн-навчання (рис. 5).

Рис. 5. Рейтинг методів гейміфікації за результатами опитування TalentLMS

14. **Ляшенко, А.** Як ігри змінюють освіту [Електронний ресурс] / Анна Ляшенко, Ілля Філіпов, Мар'яна Мегединюк // AIN.UA : укр. Інтернет-журнал. – Текст. дані. – [Україна], 2017. – Режим доступу: <https://ain.ua/2017/10/02/yak-igri-zminyuyut-osvitu> (дата звернення: 03.04.2019). – Назва з екрана.

У статті розглянуто проблеми впливу відеоігор на мотивацію, поєднання ігор і сучасної освіти. Запропоновано [онлайн-курс Go Beyond Gamification with Gameful Learning](#), розроблений Мічиганським університетом та Microsoft, який містить інструменти й стратегії гейміфікації навчання для використання в закладах освіти.

15. **Макаревич, О. О.** Гейміфікація як невід'ємний чинник підвищення ефективності елементів дистанційного навчання / Макаревич О. О. // Молодий вчений. – 2015. – № 2. – С. 279–282. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2\(6\)_73](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2(6)_73) (дата звернення: 03.04.2019).

У статті розглянуто загальні відомості про гейміфікацію та приклади її впровадження. Зазначено, що гейміфікація підвищує мотивацію до діяльності шляхом використання ігрових елементів у неігровому середовищі, зокрема, змагальність, призові стимули, логіка подання матеріалу тощо. Звертаючи увагу

на переваги й недоліки гейміфікації, автор доводить ефективність цього інструменту, адже під час навчання у формі гри зростає мотивація до навчання, полегшується засвоєння матеріалу, поліпшується орієнтування у системі управління навчанням.

16. **Мацьків, М.** Ефективність гейміфікації на уроках іноземної мови / Марта Мацьків // Молодь і ринок. – 2014. – № 6. – С. 96–99. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2014_6_22 (дата звернення: 03.04.2019).

Розглянуто гейміфікацію як важливий елемент сучасної методики навчання іноземних мов. Наведено вимоги щодо застосування гейміфікації на уроках вивчення іноземної мови. Визначено етапи проведення ігор, виокремлено концепції, що лежать в їх основі. Сформульовано цільовий блок навчальних ігор. Головною метою розвиваючих ігор названо розвиток здібностей, а супутньою – розвиток навичок і вмінь. З'ясовано переваги та недоліки застосування ігор на уроці, проаналізовано методологічні особливості їх проведення. Обґрунтовано доцільність дотримання таких етапів у процесі гри на уроках іноземної мови: попередня підготовка роздаткового матеріалу чи додаткового оснащення, організація гри із доступним поясненням завдань і правил, розподіл ролей та функцій гравців, роздавання додаткового матеріалу (за потреби), логічне завершення та аналіз результатів і помилок.

17. **Пасічник, О.** Гейміфікація процесу навчання іноземної мови студентів закладів вищої освіти / Олена Пасічник // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2018. – Вип. 24, ч. 2. – С. 344–349. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/6400/1/Pasichnyk_Gamification.pdf (дата звернення: 03.04.2019).

Стаття присвячена гейміфікації як перспективному інноваційному засобу підвищення іноземномовної компетентності студентів закладів вищої освіти під час дистанційної самостійної та аудиторної роботи. Розглянуто можливості інтеграції різноманітних освітніх платформ (DuoLingo, Content Generator, Moodle, Jeopardy Labs) у навчальний процес з метою створення на їх основі інтерактивних професійно орієнтованих ігор, квестів та вікторин.

18. **Пінчук, О. П.** Гейміфікація в загальній середній освіті: аспект використання електронних соціальних мереж / Пінчук О. П., Яськова Н. В. // Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Наукова молодь – 2017» (14 груд. 2017 р., м. Київ) / [за ред. Спіріна О. М., Яцишин А. В.]. – Київ, 2017. – С. 179–183. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://lib.iitta.gov.ua/709994/1/Збірник_конф_Наукова_молодь_2017.pdf#page=179 (дата звернення: 03.04.2019).

У статті констатовано, що гейміфікація поєднує не лише елементи ігрової діяльності, а й спирається на основні дидактичні принципи – доступність, наочність, активність, педагогічну доцільність тощо. Наголошено, що вчитель має враховувати психофізіологічні особливості школярів, їхні

можливості та здібності, а також забезпечувати ретельний добір навчального матеріалу. Зроблено висновок, що правильне застосування гейміфікації та різних видів наочності сприяє формуванню знань не формальних, а міцних, аргументованих та чітко сформованих. Окреслено напрями подальших досліджень щодо використання ігрових елементів, зокрема методики застосування гейміфікації у навчально-виховній роботі зі школярами.

19. **Прач, Н. А.** Возможности и опасности геймификации учебного процесса [Электронный ресурс] / Н. А. Прач // Мастерство online : междунар. науч.-популяр. журн. – Текст. дан. – Минск, 2017. – № 1. – Библиогр.: 6 назв. – Режим доступа: http://ripo.unibel.by/assets/masterstvo_online/docs/10/10_25.pdf (дата обращения: 03.04.2019). – Загл. с экрана.

У статті викладача закладу освіти «Гомельський державний професійний технологічний ліцей» (Республіка Білорусь) розглянуто застосування гейміфікації в освітньому процесі. Виокремлено основні аспекти гейміфікації: 1. Динаміка – використання сценаріїв, що потребують концентрації уваги учнів і реакції в реальному часі; 2. Механіка – використання сценарних елементів, таких, як віртуальні нагороди, статуси, окуляри, віртуальні товари; 3. Естетика – створення загального ігрового враження, що сприяє емоційній залученості; 4. Соціальна взаємодія – широкий спектр технік, що забезпечують взаємодію між користувачами. Розкрито переваги та можливі негативні наслідки гейміфікації.

20. **Русанова, О.** Геймификация образования: заигрывание перед детьми или мотиватор к познанию? [Электронный ресурс] / Оксана Русанова // Велика ідея. – Текст. дан. – Киев, 2017. – Режим доступа: <https://biggggidea.com/project/naukova-kvest-gra-sekretna-ekspeditsiya/blog/1804/> (дата обращения: 03.04.2019). – Загл. с экрана.

У статті йдеться про роль гри у навчанні, ігрову мотивацію, наведено приклади навчальних ігор: *SimCity, Geniverse, FoldIt, Motion Math Game*.

21. **Сергеєва, Л.** Гейміфікація: ігрові механіки у мотивації персоналу [Електронний ресурс] / Л. Сергеєва // Theory and methods of educational management : електрон. наук. фах. вид. / Ун-т менеджменту освіти НАПН України. – Текст. дані. – Київ, 2014. – № 2. – Бібліогр. у підрядк. посиланнях. – Режим доступу: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_15/14.pdf (дата звернення: 03.04.2019). – Назва з екрана.

У статті йдеться про використання ігрових механік у неігрових сферах. Автор звертає увагу на недостатність структурованих досліджень з означеної проблематики та аналізує публікації зарубіжних авторів, зокрема, Майкла Барбера, Джейн Макгонігел, Дональда Кларка, Лі Шелдон, Кевіна Вербаха, Мачей Ласковські та ін., зупиняючись на завданнях, які дають можливість розв'язувати питання щодо використання ігрових механік. Розглядаючи переваги й недоліки гейміфікації, автор доводить ефективність цього інструменту, адже під час навчання у формі гри засвоюється більший обсяг інформації, яка довше утримується в пам'яті. Проаналізовано наукові праці, де доведено, що

гейміфікація підвищує мотивацію до діяльності, адже у грі зосереджено безліч її точок – змагальність, призові стимули, логіка подолання перешкод тощо. Зроблено висновок, що використання ігрових механік сприяє поліпшенню якості комунікації в команді, виявленню лідерів, зниженню кількості конфліктів, підвищенню загального рівня продуктивності праці, стимулюванню учнів до навчальної діяльності. Тож можна стверджувати, що гейміфікація підвищує інтерес, заохочує до дії, є комплексом мотиваційних управлінських технік.

22. **Тарнопольський, О. Б.** Гейміфікація в навчанні іноземних мов у вищій школі / Тарнопольський О. Б., Кожушко С. П., Кабанова М. Р. // Інозем. мови. – 2018. – № 3. – С. 15–22. – Бібліогр.: 23 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://fl.knlu.edu.ua/article/view/142589/140052> (дата звернення: 03.04.2019).

Розглянуто основні шляхи впровадження гейміфікації в навчальний процес з іноземних мов у вищій школі. Проаналізовано гейміфікацію з погляду її використання в курсах мовної підготовки, обговорено різні види навчальної діяльності, які можна віднести до форм гейміфікації, вивчено можливі сфери їх використання як у немовному, так і в мовному закладі вищої освіти. Здійснено порівняльний аналіз ігрових видів навчальної діяльності у викладанні іноземних мов у закладі вищої освіти зі звичайними іграми, загальнопедагогічною гейміфікацією та професійною діяльністю (табл. 4).

Таблиця 4

Порівняння ігрових видів навчальної діяльності у викладанні іноземних мов у закладах вищої освіти зі звичайними іграми, загальнопедагогічною гейміфікацією та професійною діяльністю

Параметри зівставлення	Звичайна гра (як у дитинстві, комп'ютерні ігри дорослих тощо)	Навчальні ігри (мовні, драматизації, соціальні контакти)	Навчальні рольові ігри	Навчальні ділові ігри, мозкові штурми, кейси, дискусії, презентації, проектна робота, безперервна ділова гра	гейміфікація	Робота за професією
Спонтанність	так	ні	ні	ні	ні	ні
Правила	ні/так	так	так	так	так	так
Цілі	ні/так	так	так	так	так	так
Структурованість	ні/так	так	так	так	так	так
Реальний результат (навчальний або професійний)	ні	так	так	так	так	так
Системність	ні	так	так	так	так	так

Форми гейміфікації поділено на ті, які можуть регулярно використовуватися в навчальному процесі, але не охоплюють його у цілому, і ті, що перетворюють увесь або значну частину процесу навчання іноземної мови у безперервну ігрову діяльність.

Зроблено висновок, що ігрові види навчальної діяльності, застосовні в курсах іноземних мов, цілком відповідають загальнопедагогічним вимогам до гейміфікації, призначення якої є вдосконалення процесу підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності.

23. **Ткаченко, О.** Гейміфікація освіти: формальний і неформальний простір / Олена Ткаченко // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка, Рада молодих вчених. – Дрогобиц, 2015. – Вип. 11. – С. 303–309. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2015_11_45 (дата звернення: 03.04.2019).

Проаналізовано історію виникнення, поширення та впровадження гейміфікації як сучасного інноваційного процесу, систематизовано категоріальний апарат гейміфікації освіти, визначено основні тенденції розвитку гейміфікації формальної та неформальної освіти. Констатовано, що використання ігрових механізмів у неігровому контексті, зокрема освітянському, стає дедалі поширеною практикою і надзвичайно ефективним інструментом навчання.

24. **Токарєва, А. В.** Шляхи інтеграції серйозних відеоігор у навчальний контекст / А. В. Токарєва // Вісн. Кременчуц. нац. ун-ту ім. Михайла Остроградського. – 2018. – Вип. № 2, ч. 2 : Педагогічні науки. – С. 121–126 : рис., табл. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://visnikkrnu.kdu.edu.ua/statti/2018_2_121-126-2018-2-2.pdf (дата звернення: 03.04.2019).

У статті висвітлено шляхи інтеграції відеоігор до навчального середовища. Представлено теорію поширення інновацій Е. Роджерса (рис. 7), проаналізовано рівні прийняття рішення щодо інтеграції відеоігор у закладах освіти (проект SIA («Програмне забезпечення та інформатика»)).

Рис. 7. Етапи процесу прийняття рішень щодо інновацій Е. Роджерса

Розглянуто можливі сценарії використання відеоігор у навчальному процесі, запропоновані Ніколя Віттон – професором у галузі професійного навчання факультету педагогіки Манчестерського університету: 1. Використання однієї гри за одну сесію (за один урок); 2. Використання однієї гри упродовж кількох сесій; 3. Використання окремого елемента гри у якості додаткового завдання; 4. Інтеграція повної гри у навчальну програму; 5. Використання онлайн-гри як частини змішаного навчання або онлайн-курсу; 6. Реалізація гри за типом «змішаної реальності».

25. Топ 10 прикладів гейміфікації (перетворення у гру) в освіті, які змінять наше майбутнє [Електронний ресурс] // Освіта Нова. – Текст. дані. – [Україна], 2018. – Режим доступу: <http://osvitanova.com.ua/posts/1143-top-10-prykladiv-heimifikatsii-peretvorennia-u-hru-v-osviti-i-aki-zminiat-nashe-maibutnie> (дата звернення: 03.04.2019). – Назва з екрана.

У статті наведено приклади гейміфікації, які уможливають не тільки поліпшення процесу навчання, а й створення більш ефективних умов для навчання:

DuoLingo (<https://www.duolingo.com/>) – онлайн-спільнота, яка поєднує в собі можливість вивчення мови через Інтернет з платним сервісом для перекладу текстів.

Ribbon Hero 2 – гра від Microsoft, яка мотивує користувачів в ігровій манері пройти тренінг з використання офісного пакету.

ClassDojo (<https://www.classdojo.com/>) – інструмент для управління групами учнів, який допомагає педагогам покращити поведінку учнів у класах. Учитель сам обирає, які види дій він вважає «корисними» і за які учні отримують нагороди.

Goalbook (<https://goalbookapp.com/>) – онлайн-платформа, яка допомагає вчителям, батькам і учням спільно відстежувати прогрес навчання.

Brainscape (<https://www.brainscape.com/>) – мобільна платформа для навчання, яка допомагає учням вивчати і запам'ятовувати будь-яку інформацію та інші програми.

26. Фідря, Н. Нова українська школа: гейміфікація на уроках географії [Електронний ресурс] / Фідря Надія // SUPER-UROK-UA : освітній портал. – Текст. дані. – [Україна, 2018]. – Режим доступу: <https://super.urok-ua.com/stattya-nova-ukrayinska-shkola-geymifikatsiya-na-urokah-geografiyi/> (дата звернення: 03.04.2019). – Назва з екрана.

Статтю присвячено проблемі гейміфікації навчально-виховного процесу з географії. На основі аналізу, узагальнення й систематизації наукових джерел та практичного досвіду розкрито поняття «гейміфікація», висвітлено її принципи (мотивація, повторюваність, допитливість, статус), стратегії та ключові патерни (кліше, техніки). Уперше подано детальну технологічну карту поетапного процесу гейміфікації курсу географії (на прикладі 7 класу), наведено зразки таблиць і матеріалів. Розроблені етапи гейміфікації, детальні поради й передбачувані ризики допоможуть будь-якому вчителю використати

ефективний сучасний освітній тренд і підвищити успішність учнів, а також змінити їхнє ставлення до навчання.

27. **Avsar, E. K.** Analysis of gamification of education [Electronic resource] / Emel Koc Avsar // The Online Journal of New Horizons in Education. – 2017. – Vol. 7, Iss. 1. – P. 20–23. – Mode of access: <https://www.tojned.net/journals/tojned/articles/v07i01/v07i01-04.pdf> (last access: 03.04.2019).

Статті містить огляд літератури з питань використання ігрофікації у навчальній ситуації.

28. **Bruder, P.** GAME ON: Gamification in the Classroom / Patricia Bruder // Education Digest. – 2015. – Vol. 80, Iss. 7. – P. 56–60.

У статті йдеться про ефективність застосування гейміфікації у закладах освіти Каліфорнії. Визначено переваги гейміфікації, зокрема її потенціал, що сприяє зростанню інтересу до вивчення математики. Запропоновано інформацію про кількох виробників ігор – Sploder, JeopardyLabs і Inform.

29. **Brull, S.** Importance of Gamification in Increasing Learning / Stacey Brull, Susan Finlayson // The Journal of Continuing Education in Nursing. – 2016. – Vol 47, № 8. – P. 372–375. – Ref.: p. 375. – DOI: 10.3928/00220124-20160715-09. – Mode of access:

<https://pdfs.semanticscholar.org/fe6b/c81592d63cab8821a95e39a274ed594ff232.pdf> (last access: 03.04.2019).

У статті констатовано, що ігрофікація стала ефективним навчальним методом для початкової і середньої освіти та провідних коледжів й університетів. Розглянуто компоненти, програми та переваги використання ігрофікації, що може бути викорисно педагогами, які зацікавлені у впровадженні інноваційного методу навчання.

30. **Buzko, V. L.** Implementation of Gamification and Elements of Augmented Reality During the Binary Lessons in a Secondary School / Viktoriia L. Buzko, Alla V. Bonk, Vitaliy V. Tron // Augmented Reality in Education : Proceedings of the 1st International Workshop (AREdu 2018), Kryvyi Rih, Ukraine, October 2, 2018. – Kryvyi Rih, 2018. – P. 53–60. – Ref.: p. 59–60. – Mode of access: <http://ceur-ws.org/Vol-2257/paper06.pdf> (last access: 03.04.2019).

Розглянуто можливість впровадження елементів гейміфікації в закладах загальної середньої освіти під час бінарних уроків фізики та англійської мови. Наведено приклади таких уроків. Проаналізовано різні види навчальної діяльності під час бінарних уроків (рис. 8, 9). На основі результатів дослідження зроблено висновок, що гейміфікація в процесі навчання сприятиме формуванню та розвитку пізнавального інтересу учнів до фізики та англійської мови, застосуванню наукових і технічних знань у реальному житті.

Ребуси

Розгадай ребус, відповідь запиши у поле «Відповідь»

Відповідь:

Перевірити
Далі

©Буцько В. Л., 2017

Рис. 8. Приклад головоломки

Riddles

Only one color, but not one size
 Stuck at the bottom, yet can easily fly
 Present in sun, but not in rain
 Doing no harm and feeling no pain

Відповідь:

Перевірити
Далі

©Буцько В. Л., 2017

Рис. 9. Приклад загадки

31. **Caponetto, I.** Gamification and Education: A Literature Review / Ilaria Caponetto, Jeffrey Earp, Michela Ott // 8th European Conference on Games Based Learning (ECGBL 2014), Berlin, Germany 9–10 October 2014 / University of Applied Sciences HTW. – Berlin, 2014. – P. 50–57. – Mode of access: <https://www.itd.cnr.it/download/gamificationECGBL2014.pdf> (last access: 06.05.2019).

Автором проаналізовано шляхи становлення, розвитку та утвердження ігрофікації в освіті. Висвітлено результати огляду літератури із зазначеної теми, опубліковані у період з 2011 по 2014 рр., які свідчать про зростання популярності технік ігрофікації, що застосовуються в закладах освіти.

32. **Chee, C.-M.** Affluent Gaming Experience Could Fail Gamification in Education: A Review / Chong-Meng Chee, Doris Hooi-Ten Wong // IETE Technical Review. – 2017. – Vol. 34, Iss. 6. – P. 593–597. – <https://doi.org/10.1080/02564602.2017.1315965>.

У статті окреслено шляхи вдосконалення існуючої моделі гейміфікації як невід'ємного чинника підвищення мотивації до навчання.

33. Çeker, E. What «Gamification» is and what it's not / Eser Çeker, Fezile Özdamh // European Journal of Contemporary Education. – 2017. – Vol. 6, № 2. – P. 221–228. – Ref.: p. 227–228. – DOI: 10.13187/ejced.2017.2.221. – Mode of access: http://ejournal1.com/journals_n/1497891953.pdf (last access: 03.04.2019).

У статті подано визначення термінів «ігрофікація» та «гра», вивчено спільні та відмінні риси методів ігрофікації та гри. Проаналізовано сучасні додатки ігрофікації в освітній сфері.

34. de-Marcos, L. Dataset on the learning performance of ECDL digital skills of undergraduate students for comparing educational gaming, gamification and social networking / Luis de-Marcos, Eva Garcia-Lopez, Antonio Garcia-Cabot // Data in Brief. – 2017. – Vol. 11. – P. 155–158. – Ref.: p. 158. – Mode of access: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352340917300173> (last access: 03.04.2019).

У статті представлено дані про успішність студентів, під час навчання яких використовувалися різні мотиваційні інструменти: освітня гра, ігрофікаційний плагін, веб-сайт соціальної мережі та ігрофікаційний веб-сайт соціальної мережі.

35. de-Marcos, L. On the effectiveness of game-like and social approaches in learning: Comparing educational gaming, gamification & social networking / Luis de-Marcos, Eva Garcia-Lopez, Antonio Garcia-Cabot // Computers & Education. – 2016. – Vol. 95. – P. 99–113. – DOI: 10.1016/j.compedu.2015.12.008.

У статті здійснено порівняльний аналіз усталених форм організації навчального процесу (освітня гра та соціальна мережа) з новітніми технологіями (ігрофікація та соціальна ігрофікація).

36. Development of Farm simulation application, an example for gamification in higher education / Tamás Kovács, László Várallyai, Krisztián Nagy, Róbert Szilágyi // Journal of Agricultural Informatics. – 2017. – Vol. 8, № 2. – P. 12–21. – Ref.: p. 21. – Mode of access: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/243055/FILE_UP_0_373-1401-1-PB.pdf?sequence=1&isAllowed=y (last access: 03.04.2019).

Презентовано онлайн-додаток для моделювання ферми Crownking. Програма створена на скриптовій мові програмування PHP та має вільну систему керування реляційними базами даних MySQL (рис. 10).

Рис. 10. Інтерфейс програми «Koronakirály»

Онлайн-додаток адресовано студентам закладів вищої й професійно-технічної освіти з метою впровадження методів ігрофікації в навчальний процес.

37. **Furdu, Iu.** Pros and Cons Gamification and Gaming in Classroom / Iulian Furdu, Cosmin Tomozei, Utku Köse // BRAIN: Broad Research in Artificial Intelligence & Neuroscience. – 2017. – Vol. 8, Iss. 2. – P. 56–62. – Ref.: p. 60–61. – Mode of access: <http://www.edusoft.ro/brain/index.php/brain/article/view/689/776> (last access: 03.04.2019).

У статті розглянуто переваги та недоліки використання гейміфікації в навчальному процесі.

38. **Gamifying an ICT course:** Influences on engagement and academic performance / Ünal Çakıroğlu, Betül Başıbüyük, Mustafa Güler, Melek Atabay, Bahar Yılmaz Memiş // Computers in Human Behavior. – 2017. – Vol. 69. – P. 98–107. – DOI: 10.1016/j.chb.2016.12.018.

Стаття містить рекомендації щодо використання елементів гейміфікації під час викладання курсу ІКТ.

39. **Gamification** and the Future of Education / Oxford Analytica. – [Oxford, 2016]. – 48 p. – Mode of access: <https://www.worldgovernmentssummit.org/api/publications/document?id=2b0d6ac4-e97c-6578-b2f8-ff0000a7ddb6> (last access: 03.04.2019).

У дослідженні міжнародної консалтингової фірми Oxford Analytica, що здійснює стратегічний аналіз світових подій, представлено етапи розвитку, сфери застосування, переваги та недоліки гейміфікації, а також шляхи її впровадження в навчальний процес.

40. **Jurczyk-Romanowska, E.** Virtual initiation of persons in late adulthood – from classroom/lesson education to gamification / Ewa Jurczyk-Romanowska // Journal of Education Culture and Society. – 2016. – № 1. – P. 167–179. – Ref.: p. 178–179. – DOI: 10.15503/jecs20161.167.179. – Mode of access: <https://jecs.pl/index.php/jecs/article/view/10.15503jecs20161.167.179> (last access: 03.04.2019).

У статті наведено результати досліджень, проведених асоціацією «Авес» та дослідною групою з питань використання ігор та інновацій у сфері освіти «Zespyg Badawczy Gier i Innowacji w Edukacji», щодо вивчення проблем, пов'язаних з мотивацією літніх людей до навчання, перешкод, з якими вони стикаються, їхнього сприйняття віртуального світу, та пошуку нових методів навчання, які б сприяли підвищенню ефективності курсів з навчання комп'ютерних навичок, зокрема гейміфікації.

41. **Kapp, K.** The Gamification of Learning and Instruction : Game-based Methods and Strategies for Training and Education / Karl Kapp. – San Francisco : John Wiley & Sons, 2012. – 302 с. – Information about the book: <https://atdstl.org/resources/Documents/the-gamification-of-learning-and-instruction-kapp-en-19782.pdf> (last access: 03.04.2019).

У книжці професора Блумсбурзького університету (штат Пенсильванія, США) Карла М. Кappa подано рекомендації щодо розробки онлайн-ігор та використання ігрофікаційних технік в навчальному процесі.

42. **Kostenius, C.** Gamification of health education: Schoolchildren's participation in the development of a serious game to promote health and learning / Catrine Kostenius, Josef Hallberg, Anna-Karin Lindqvist. – Health Education. – 2018. – Vol. 118, Iss. 4. – P. 354–368. – DOI: 10.1108/HE-10-2017-0055. – Mode of access: <https://www.norrbottenskommuner.se/media/2124/kostenius-hallberg-lindqvist-2018-gamification-of-health-education.pdf> (last access: 03.04.2019).

У статті вивчено ставлення здобувачів освіти до використання елементів гейміфікації в медичній освіті.

43. **Liivak, L.** Gamification in education: game design elements in the solutions second edition efl textbook set / Liisa Liivak; University of Tartu, Department of English Studies. – Tartu, 2018. – 68 с. – Mode of access: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/59299/MA_thesis_Liisa_Liivak.pdf?sequence=1&isAllowed=y (last access: 03.04.2019).

У дослідженні подано визначення поняття «ігрофікація», наведено приклади ігрофікаційних систем, розглянуто різні таксономії ігрофікації, запропоновані Кюгельманом, Бломом, Лаїмаїстером та Робсоном. Проаналізовано ігрофікаційні елементи, які використовуються при вивченні іноземних мов у школах Естонії.

44. **Monte, W. S.** GAMIFICATION E A WEB 2.0: planejando processo ensino-aprendizagem / W. S. Monte, M. M. Barreto, A. B. Rocha // HOLOS. –2017. – Iss. 3. – P. 90–97. – Ref.: p. 97. – DOI: 10.15628/holos.2017.5759. – Mode of access: <http://www2.ifrn.edu.br/ojs/index.php/HOLOS/article/view/5759> (last access: 03.04.2019).

У статті розглянуто стратегії використання цифрової платформи з метою динамізації навчального процесу.

45. **Moore-Russo, D.** Integration of Gamification into Course Design: A Noble Endeavor with Potential Pitfalls / Deborah Moore-Russo, Andrew Wiss, Jeremiah Grabowski // College Teaching. – 2018. – Vol. 66, Iss. 1. – P. 3–5. – DOI: 10.1080/87567555.2017.1295016.

На основі аналізу наукової літератури у статті проаналізовано поточний стан використання ігрофікації у вищій школі.

46. **Play the Game:** gamification and healthy habits in physical education / Meritxell Monguillot Hernando, Carles González Arévalo, Carles Zurita Mon, Lluís Almirall Batet, Montse Guitert Catasús // Apunts: Educació Física i Esports. – 2015. – Iss. 119. – P. 71–79. – DOI: [http://dx.doi.org/10.5672/apunts.2014-0983.es.\(2015/1\).119.04](http://dx.doi.org/10.5672/apunts.2014-0983.es.(2015/1).119.04). – Mode of access: <http://www.revista-apunts.com/en/library?article=1671> (last access: 03.04.2019).

У дослідженні доведено, що використання гейміфікації як стратегії навчання під час проведення уроків фізичного виховання позитивно впливає на розвиток здорового способу життя.

47. **Sosniuk, O. P.** Projective Technique «Creative Space» as a Research Tool for Studying Consumers' Motivation / Sosniuk O. P. // Укр. психол. журн. – 2016. – № 1. – С. 113–121. – Бібліогр.: 19 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://upj.com.ua/ua/?page=articleten> (дата звернення: 03.04.2019).

Стаття присвячена проблемі використання ігрових технологій в освітній практиці. Розглянуто основні бар'єри у впровадженні гейміфікації в освітню практику. Проаналізовано потенціал ігрових підходів і ризики їх використання в навчальному процесі. Рекомендовано застосовувати комплексні рішення, розроблені на основі концепції доказово-орієнтованого проектування, для подолання бар'єрів впровадження гейміфікації в освіті. Наведено приклади з освітньої практики.

48. **Yildirim, I.** The effects of gamification-based teaching practices on student achievement and students' attitudes toward lessons / Ibrahim Yildirim // The Internet and Higher Education. – 2017. – № 33. – P. 86–92. – DOI: 10.1016/j.iheduc.2017.02.002. – Mode of access: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1096751617300696?via%3Dihub> (last access: 03.04.2019).

У статті йдеться про вплив ігрофікаційних методів навчання на успішність студентів та їх ставлення до занять.

ДОВІДКОВЕ ВИДАННЯ

**Довідковий бюлетень
«АНАЛІТИЧНИЙ ВІСНИК У СФЕРІ ОСВІТИ Й НАУКИ»**

Вип. ІХ

Електронне періодичне видання
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Головний редактор – Л. Д. Березівська

Відповідальний за випуск – А. В. Селецький

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
вул. М. Берлинського, 9, Київ, 04060, Україна, тел. (044)467–22–14, тел./факс (044)440–35–48.
E-mail: dnpb@i.ua; <http://dnpb.gov.ua/ua/>